

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Donatos Rakauskaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens
sveikatai, taikymas teismų praktikoje**

Vadovas: lekt. Andrius Kabišaitis

Recenzentas: lekt. Egidijus Laužikas

Vilnius 2008

Turinys

Ižanga	2
1. Civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, taikymo sąlygos. Ieškinio senaties terminų taikymas atlyginant žalą, patirtą dėl sveikatos sužalojimo	5
2. Žalos, padarytos fizinio asmens sveikatai, atlyginimas taikant civilinę atsakomybę	11
2.1. Turtinės žalos atlyginimas	11
2.1.1. Tiesioginių nuostolių atlyginimas	11
2.1.2. Netiesioginių nuostolių atlyginimas	15
2.1.3. Visiško nuostolių atlyginimo principas. Atlygintinos turtinės žalos dydžio mažinimo galimybė	20
2.2. Neturtinės žalos atlyginimas	21
2.2.1. Neturtinės žalos atlyginimo galimybė 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso galiojimo laikotarpiu	23
2.2.2. Neturtinės žalos dydžio nustatymo problemos	26
2.2.3. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybė	37
2.3. Socialinio draudimo išmokų įskaitymas	43
3. Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, kaip alternatyvaus žalos kompensavimo būdo, taikymas atlyginant žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai	45
3.1. Atsakingo draudiko ir žalą padariusio asmens santykių prigimtis atlyginant žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai autoįvykio metu	45
3.2. Atsakingo draudiko pareiga atlyginti neturtinę žalą	48
Išvados	57
Naudota literatūra	58
Santrauka	65
Die Zusammenfassung	66

Ižanga

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [1] (toliau – Konstitucija) nėra tiesiogiai įtvirtinta asmens teisė į sveikatą. Tačiau ši teisė, atsižvelgiant į jos esmę ir turinį, yra prigimtinė ir neatimama kiekvienam fiziniam asmeniui priklausanti teisė. Be to, fizinio asmens sveikata yra neabejotinai viena pagrindinių ir brangiausių asmeninių neturtinių vertybių. Todėl jos teisinei apsaugai turi būti skiriamas ypatingai didelis dėmesys, o sveikatos sužalojimą patyrusiam asmeniui užtikrinamas ir garantuojamas veiksmingas teisinis atsiradusios turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo mechanizmas. Vienas iš žalos sveikatai atlyginimo būdų yra civilinė atsakomybė. Tam, kad būtų užtikrinamas tinkamas atsakomybės taikymas, yra aktualu, kokios teisės teorijoje išskiriamos civilinės atsakomybės už žalą fizinio asmens sveikatai taikymo sąlygos ir kaip jos aiškinamos bei taikomos teismų praktikoje, nes būtent tinkamas šių sąlygų taikymas ir aiškinimas teismų praktikoje yra pagrindinė nukentėjusiojo garantija gauti teisingą padarytos sveikatai žalos atlyginimą. Teismų praktikoje paprastai kyla problemų dėl kaltės kaip civilinės atsakomybės sąlygos taikymo gydytojų profesinės atsakomybės atveju, atlygintinos turtinės ir neturtinės žalos dydžio nustatymo, trečiųjų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą, transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės už žalą sveikatai apimties, kai apdrausta jų civilinė atsakomybė. Nevienoda, prieštaringa teismų praktika gali apriboti arba visai paneigti asmens teisę į teisingą sveikatai padarytos žalos atlyginimą. Todėl būtina analizuoti tokios teismų praktikos pagrįstumą ir vertinti ją kritiškai.

Darbo tikslai. Išanalizuoti teismų praktiką civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, taikymo sąlygų bei atlygintinos žalos rūšių ir dydžio nustatymo aspektu, išdėstyti pagrindines teisės normų taikymo ir aiškinimo problemas bei siūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Darbo objektas. Kadangi tinkamam civilinės atsakomybės taikymui užtikrinti yra svarbu nagrinėti būtinas civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, taikymo sąlygas ir tvarką, yra būtina išskirti ir atskirai išaiškinti kiekvienos iš jų prasmę ir reikšmę. Tai padaryta pirmojoje darbo dalyje, išdėstant daugiau teisės teorijoje įtvirtintas nuostatas dėl atitinkamų sąlygų. Tačiau darbo tema lemia, jog svarbiausią ir didžiausią darbo dalį sudaro teismų praktikos dėl civilinės atsakomybės už žalą fizinio asmens sveikatai taikymo analizė. Teismų praktikoje paprastai nekyla didelių neaiškumų dėl tokių civilinės atsakomybės taikymo sąlygų kaip neteisėti veiksmai, kaltė, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, todėl antrojoje darbo dalyje šios sąlygos nėra

analizuojamos. Tuo tarpu atsižvelgiant į tai, jog pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra kompensuoti nukentėjusiojo patirtą žalą, bei tai, kad daugiausia problemų teismų praktikoje kyla aiškinant ir taikant teisės normas dėl sveikatos sužalojimu padarytos ir atlygintinos turtinės, o ypač neturtinės, žalos, antrojoje darbo dalyje nagrinėjama teismų praktika būtent žalos atlyginimo taikant civilinę atsakomybę klausimais ir formuluojamos išvados dėl tokios praktikos pagrįstumo. Trečiojoje darbo dalyje taip pat pateikiama transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, kaip alternatyvaus žalos atlyginimo būdo, santykio su žalos atlyginimu taikant civilinę atsakomybę analizė, probleminiai klausimai bei galimi jų sprendimo variantai.

Tyrimo metodai. Rašant darbą ir siekiant nustatyti tikslų buvo naudojami šie tyrimo metodai:

- 1) analitinis - analizuojama teisės normų prasmė bei teismų praktika dėl civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, taikymo sąlygų, atlygintinos žalos rūšių ir dydžio, taip pat civilinės atsakomybės ir transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, kaip alternatyvaus žalos sveikatai atlyginimo būdo, santykis;
- 2) sisteminis - aiškinamas teisės normų ir institutų ryšys;
- 3) lyginamasis - lyginamas žalos sveikatai atlyginimo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir atskirose užsienio valstybėse (pvz., Vokietijoje);
- 4) istorinis - analizuojami teisinio reglamentavimo bei teismų praktikos pokyčiai;
- 5) teleologinis - atsižvelgiant į teisės aktų parengiamuosius dokumentus, aiškintasi įstatymų leidėjo tikslai, ketinimai priimant atitinkamas teisės normas.

Darbo originalumas. Kompleksiškai šiame darbe nagrinėjami klausimai dėl civilinės atsakomybės taikymo sąlygų ir žalos sveikatai atlyginimo taikant šios rūšies atsakomybę Lietuvos teisės doktrinoje nebuvo analizuoti. Teisės doktrinoje tik atskirai buvo nagrinėjami neturtinės žalos, atsiradusios dėl sveikatos sužalojimo, dydžio nustatymo, trečiųjų asmenų teisės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo klausimai remiantis teismų praktika, transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisinio reglamentavimo ypatumai. Todėl darbas iš ankstesnių mokslinių darbų išsiskiria kompleksine žalos sveikatai atlyginimo taikant civilinę atsakomybę sąlygų analize, tuo, jog nagrinėjami tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimo, civilinės atsakomybės privalomojo draudimo santykio su civiline atsakomybe probleminiai klausimai, kylantys teismų praktikoje.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo tema sąlygoja, jog svarbiausia iš naudotų šaltinių yra teismų praktika. Tiriama tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismų pozicija bylose, nagrinėtose kasacine tvarka. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau - LAT) formuoja teismų praktiką aiškinant ir taikant teisės normas, didžiausias dėmesys skiriamas būtent šio teismo pozicijų analizei. Taip pat pateikiami Konstitucinio Teismo išaiškinimai susijusiais klausimais. Atliekant tyrimą remtasi ir 1964 m. Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu (toliau - CK) [2] bei 2000 m. CK, nacionalinės ir užsienio (daugiausia - Vokietijos) civilinės teisės doktrina.

1. Civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, taikymo sąlygos. Ieškinio senaties terminų taikymas atlyginant žalą, patirtą dėl sveikatos sužalojimo

Visuotinai pripažįstama, jog sveikata yra socialinė vertybė visuomenės ir individo lygiu. Pasaulinė Sveikatos Organizacija sveikatą - didžiausią socialinę - ekonominę vertybę bei nacionalinį turtą - apibrėžia kaip visapusišką individo bei visuomenės fizinę, dvasinę ir socialinę gerovę, o ne tik ligų ar fizinių defektų nebuvimą [9]. Konstitucijos 53 str. deklaruojama, jog valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus, taip pat įtvirtintas principas, jog su žmogumi be jo žinios ir laisvo sutikimo negali būti atliekami moksliniai ir medicinos bandymai. Konstitucijos 30 str. numatyta asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą, taip pat nustatyta, jog asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Sutinkamai su Konstitucija, CK 1.114 str. 1 d. nustatyta, jog civilinė teisė saugo asmenines neturtines teises ir vertybes, tarp kurių paminėta ir sveikata. Sužalojus fizinio asmens sveikatą, ši vertybė gali būti ginama teisme išieškant iš pažeidusio teisę asmens padarytą turtinę ar neturtinę žalą (nuostolius), t. y. taikant civilinę atsakomybę. Tačiau civilinių teisių gynimo priemonių taikymas neužkerta kelio taikyti ir kitų teisės šakų numatytų priemonių (pvz., baudžiamosios atsakomybės).

Civilinė atsakomybė už žalą sveikatai – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis (nukentėjęsysis) turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą), o kita šalis (atsakingas už žalą asmuo) privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą). Civilinė atsakomybė už žalą sveikatai gali būti apibūdinama pagal įvairius kriterijus:

- 1) pagal atsakomybės atsiradimo pagrindą: sutartinė arba deliktinė atsakomybė;
- 2) pagal atsakomybės pobūdį: atsakomybė esant kaltei arba atsakomybė be kaltės (pvz., atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą, didesnio pavojaus šaltinių padarytą žalą ir pan.);
- 3) pagal atsakomybės subjektą: tiesioginė atsakomybė, kylanti žalą padariusiam asmeniui, arba netiesioginė atsakomybė, kylanti tiesiogiai žalos nepadariusiam asmeniui, bet atsakingam už žalą padariusio asmens veiksmus (pvz., samdančio darbuotojus asmens atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės).

Tam, kad apskritai kiltų civilinė atsakomybė už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, yra būtinos tam tikros sąlygos, numatytos CK, t. y. turi būti tam tikrų juridinių faktų sudėtis. Pripažįstama, jog civilinei atsakomybei kilti yra būtinos 4 sąlygos:

- 1) neteisėti veiksmai;
- 2) žala;

- 3) priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos;
- 4) kaltė.

Tačiau priklausomai nuo anksčiau minėtų atsakomybės rūšių, tam tikrais atvejais šis sąlygų sąrašas gali keistis (pvz., nereikalaujama kaltės buvimo kaip sąlygos asmens civilinei atsakomybei kilti, kai už žalą atsakingas asmuo atsako pagal objektyviosios atsakomybės taisykles).

Pirmoji iš sąlygų, reikalingų civilinės atsakomybės taikymui yra neteisėti už žalą atsakingo asmens veiksmai, kurie gali pasireikšti tiek neteisėtu veikimu, tiek neteisėtu neveikimu. Neteisėtumas šiuo atveju suprantamas labai plačiai - tai tiek konkrečios teisės normos¹, tiek bendrojo pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai² (angl. - *duty of care*) pažeidimas. Todėl veiksmų teisėtumas ar neteisėtumas turi būti nustatomas analizuojant jų santykį ne su pasekmėmis (sveikatos sužalojimu), o su teise [25, p. 102]. Neteisėtumas nėra preziumuojamas, todėl jį privalo įrodyti nukentėjusysis.

Atlikus tam tikrus neteisėtus veiksmus, kaip jų padarinys gali būti padaroma žala fizinio asmens sveikatai,- tokiu atveju tenkinama antroji atsakomybei kilti reikalinga sąlyga. Žala asmens sveikatai gali pasireikšti tiek išoriškai kaip žaizdos, randai ir pan., tiek kaip vidinių organizmo funkcijų sutrikdymas, dvasinių kančių sukėlimas. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Vokietijos teisėje yra išskiriamos dvi žalos sveikatai rūšys: kūno sužalojimas (vok. - *Körpersverletzung*) ir sveikatos sužalojimas (vok. - *Gesundheitsverletzung*), tačiau iš esmės praktikoje tai neturi jokio skirtumo taikant civilinę atsakomybę, nes bet kurio iš šių sužalojimų buvimas reiškia žalos sveikatai padarymą [15, p. 59-60].

Trečioji sąlyga civilinei atsakomybei kilti yra priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos sveikatai. Tai reiškia, jog atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais, nulėmusiais kaltininko atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gal būti laikomi kaltininko veiksmų rezultatu (CK 6.247 str.). Nereikalaujama, kad kaltininko elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis. Nukentėjusiajam pakanka įrodyti, kad kaltininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė. Tačiau neturi būti pernelyg didelio kaltininko elgesio ir nuostolių atotrūkio, t. y. nuostoliai neturi būti pernelyg tolimas neteisėto elgesio

¹ Pvz., LAT Civilinių bylų skyriaus 1996 m. gegužės 14 d. nutartyje c. b. *Vytautas Brazdeikis v. Bronius Laurinčikas*, Nr. 3K-221/1995, kat. 4, nustatyta, jog civilinė atsakomybė už asmens sveikatai padarytą žalą atsiranda ne tik civilinės, bet ir baudžiamosios ar administracinės teisės normų pažeidimo atveju, esant visoms kitoms atsakomybei kilti būtinoms sąlygoms.

² Pvz., LAT Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartyje c. b. *Rūta Berželionytė v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos* išaiškinta, jog profesionalui (bylos atveju - gydytojui) yra taikomi didesni atidumo, rūpestingumo, atsargumo standartai, todėl jo veiksmų neteisėtumą gali lemti bet koks neatidumas, nerūpestingumas, nedėmesingumas, nepakankamas profesinės pareigos atlikimas, profesinės etikos taisyklių pažeidimas ir pan. Taigi profesionalo veiksmų neteisėtumas gali pasireikšti nepakankamai atidžiu, nepakankamai rūpestingu profesinių pareigų atlikimu.

padarinys [14, p. 338]. Spręsdamas civilinės atsakomybės dėl žalos fizinio asmens sveikatai taikymo klausimą, LAT 2005 m. lapkričio 9 d. nutartyje c. b. *Rūta Berželionytė v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos* [67] išaiškino, jog priežastinio ryšio nustatymo procesą galima padalyti į du etapus: 1) nustatomas faktinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jei nebūtų buvę neteisėto veiksmo; 2) nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėtų veiksmų. Kadangi tai teisinė, o ne biologinė ar fizikinė kategorija, tai, yra ar ne priežastinis ryšys, sprendžia teismas, visapusiškai įvertinęs visus bylos faktus, o ne ekspertai, t. y. sprendžiant šios sąlygos buvimo klausimą negalima apsiriboti tik ekspertų išvada.

Jei įstatymas numato atsakomybę tik esant kaltei, tai ketvirtoji sąlyga civilinei atsakomybei atsirasti yra būtent kaltė. Laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina (CK 6.248 str. 3 d.). Kadangi CK įtvirtinta objektyvi kaltės samprata, tai vertinant, ar padaręs žalą asmuo yra kaltas ar ne, žiūrima ne į jo psichinę būklę, o į elgesį, remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartu. Jeigu atidus, rūpestingas, apdairus žmogus tokioje pat situacijoje būtų pasielgęs kitaip ir žalos išvengęs, tai žalos padaręs asmuo yra kaltas. Todėl dėl kaltės privalu spręsti atsižvelgiant į prievolės pobūdį, šalių tarpusavio santykius, žalos padarymo aplinkybes, teisės aktuose, profesinės etikos taisyklėse, kitokuose šaltiniuose nustatytus elgesio standartus ir pan. [14, p. 339-340]. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog kaltė gali pasireikšti ne tik neatsargumu (tai elgesys, kai asmuo atitinkamomis aplinkybėmis elgiasi nepakankamai apdairiai, rūpestingai, atidžiai), bet ir tyčia (tai elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti), iš esmės neišvengiama ir subjektyvaus jos supratimo, t. y. žalą padariusio asmens psichinio santykio su savo veiksmais ir jų padariniais vertinimo.

Teismų praktikoje dėl kaltės, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, apibrėžimo daugiausia neaiškumų kyla gydytojų profesinės atsakomybės taikymo atveju. Todėl LAT šiuo klausimu yra konstatavęs, jog “vertinant gydytojo veiksmus ir sprendžiant jo kaltės klausimą, turi būti taikomas atidaus, dėmesingo, rūpestingo, kvalifikuoto gydytojo elgesio standartas. Taip pat svarbu atsižvelgti į tai, kokios prievolės susiklosto teikiant medicinos paslaugas. Pacientą ir gydytoją (sveikatos priežiūros įstaigą) sieja prievolė, kurios turinį sudaro gydytojo pareiga užtikrinti, kad ši prievolė būtų vykdoma dedant maksimalias pastangas, t. y. užtikrinant maksimalų atidumo, rūpestingumo, atsargumo ir kvalifikuotumo laipsnį. Todėl sprendžiant dėl gydytojo kaltės, būtina atsakyti į klausimą,

ar tikrai medicinos paslaugos buvo teikiamos dedant maksimalias atidumo, rūpestingumo, dėmesingumo, atsargumo pastangas. Šiuo tikslu turi būti remiamasi ne tik teisės aktų, reglamentuojančių medicinos paslaugų teikimą, bet ir gydytojų profesinės etikos nuostatomis. Kompleksiška jų analizė patvirtina, kad atidumo, dėmesingumo, rūpestingumo, atsargumo, kvalifikuotumo stoka, profesinės etikos taisyklių pažeidimas profesinės atsakomybės atveju yra tolygu profesionalo kaltei“ [38]³.

Skolininko kaltė preziumuojama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, todėl nukentėjusysis neturi įrodinėti žalą padariusio asmens kaltės. Priešingai, kaltininkas, norėdamas išvengti civilinės atsakomybės taikymo jo atžvilgiu, turi įrodyti, kad dėl žalos atsiradimo nėra jo kaltės arba kad yra įstatyme numatytos atsakomybę šalinančios aplinkybės.

Esant visoms anksčiau nurodytoms sąlygoms, už žalą atsakingam asmeniui kyla civilinė atsakomybė ir jis privalo nukentėjusiajam atlyginti padarytą žalą. CK 6.283 str. 1 d., reglamentuojančioje žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, įtvirtinta: jeigu fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, tai už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiam asmeniui atlyginti visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą.

Specifinis reglamentavimas numatytas CK 6.285 str. (tai specialioji norma CK 6.283 str. atžvilgiu), numatančiame žalos atlyginimo ypatumus, kai sužalojamas fizinis asmuo, kuriam nėra suėję 14 metų. Tokiu atveju, jei šis asmuo neturi savarankiškų pajamų, tai atsakingas už žalą asmuo privalo atlyginti tik išlaidas, susijusias su nukentėjusiojo sveikatos sužalojimu (tiesioginius nuostolius), ir neturtinę žalą. Toks reglamentavimas numatytas, nes asmuo iki 14 metų paprastai neturi savarankiškų pajamų. Kai tokiam nukentėjusiajam sueina 14 metų, atsakingas už žalą asmuo taip pat privalo atlyginti jam žalą, susijusią su darbingumo netekimu ar sumažėjimu, atsižvelgiant į iki sužalojimo nepilnamečio turėtus sugebėjimus, jo tėvų bei žalą padariusio asmens turtinę padėtį ir kitas bylai turinčias reikšmės aplinkybes⁴. Tokia galimybė perskaičiuoti žalos atlyginimą sužalotam nepilnamečiui sulaukus 14 metų, papildomai priteisiant ir jo dėl sužalojimo negautas pajamas numatyta, kadangi sulaukęs 14 metų nepilnametis jau galėtų

³ Taip pat ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 31 d. nutartyje c. b. *Diamondė Aničienė v. Vilniaus universiteto Onkologijos institutas*, Nr. 3K-3-438/2003, kat. 39.6.2.12; 94.3, LAT išreiškė nuomonę, jog žala gali būti padaroma ir aukščiausios kategorijos kvalifikaciją turinčio gydytojo, kai gydytojas pernelyg pasitikėdamas savo kvalifikacija veikia nepakankamai rūpestingai (ar aplaidžiai) ir tai sąlygoja žalos atsiradimą. Toks gydytojo elgesys rodo esant kaltę.

⁴ Tuo tarpu atitinkamoje 1964 m. CK normoje buvo numatyta, jog nukentėjusiam nepilnamečiui suėjęs 15 metų amžiaus, įstatymu yra garantuojamas žalos atlyginimas, susijęs su jo darbingumo netekimu ar sumažėjimu, pagal nekvalifikuoto darbininko vidutinio uždarbio toje vietovėje dydį. Kadangi toks dydis niekur nebuvo nustatytas, teismų praktikoje negautos pajamos būdavo skaičiuojamos arba nuo minimalios mėnesio algos, arba nuo vidutinio darbo užmokesčio.

įgyvendinti savo teisę į darbą ir turėti savarankiškų pajamų. Paprastai tokiu atveju asmens negautomis pajamomis laikytina minimali mėnesio alga, nes tokio amžiaus asmenys dar nėra įgiję jokios specialybės ar profesijos. Tačiau gali būti priteisiama ir didesnė suma, jeigu, pavyzdžiui, vaiko gebėjimai tokie, kad jeigu jis būtų galėjęs juos atskleisti, būtų įgijęs labai gerai atlyginamą profesiją. Priteistas žalos atlyginimas taip pat gali būti perskaičiuotas, jeigu nepilnametis, sulaukęs 14 metų, įgyja specialybę ar profesiją ir pradeda dirbti, tačiau dėl to, kad prarasta dalis darbingumo, jo darbo užmokestis yra mažesnis nei kitų tokios pat profesijos ir kvalifikacijos asmenų. Tokiu atveju žalą sudaro sužaloto asmens faktiškai gaunamo uždarbio ir tos pačios kvalifikacijos ar profesijos vidutinio darbo užmokesčio skirtumas [14, p. 396-397]. Tuo tarpu jei fizinis asmuo, kuriam nėra 14 metų, sveikatos sužalojimo metu turėjo savarankiškų pajamų, tai jam turi būti atlyginama tokio dydžio žala, kiek savarankiškų pajamų jis prarado dėl šio sužalojimo. Taigi pastaruoju atveju į atlygintą žalą taip pat įtraukiamos ir jo negautos dėl sužalojimo pajamos.

CK 6.288 str. 1 d. numatyti terminai, nuo kada turi būti atlyginama žala, padaryta fizinio asmens sveikatai. Kai žala atsiranda iš karto atlikus neteisėtus veiksmus, tai ji turi būti atlyginama nuo jos padarymo dienos. Tačiau jeigu nuo neteisėtų veiksmų iki žalos atsiradimo momento praeina tam tikras laiko tarpas, tai žalos atlyginimas mokamas nuo žalos atsiradimo dienos. Tokių taisyklių laikomasi, jeigu yra nepraėjęs trejų metų terminas nuo žalos padarymo dienos. Tačiau jeigu teisę į žalos atlyginimą turintys asmenys kreipiasi dėl žalos atlyginimo praėjus trejiems metams nuo jos padarymo dienos, tai atlyginimas mokamas nuo kreipimosi dienos.

Teismai dažnai savo praktikoje tais atvejais, kai dėl žalos atlyginimo regresu tvarka kreipiasi socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios sužalotam autoavarijoje asmeniui socialinio draudimo išmokas, į draudimo bendrovę, apdraudusią žalą padariusio asmens civilinę atsakomybę privalomuoju transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimu, laikydavo, jog socialinio draudimo įstaigos reikalavimams taikomas CK 1.125 str. 7 d. numatytas sutrumpintas 1 metų ieškinio senaties terminas kaip iš draudimo teisinių santykių atsirandantiems reikalavimams. Tačiau LAT pagrįstai nepitaria tokiai teismų pozicijai, nes “draudiko pareiga atlyginti kaltininko padarytą žalą kyla iš draudimo sutarties, sudarytos su žala padariusiu asmeniu. Socialinio draudimo įstaigų ir draudiko nesieja draudimo teisiniai santykiai. Socialinio draudimo įstaiga prašomas priteisti iš draudiko sumas yra sumokėjusi nukentėjusiajam kaip socialinio draudimo išmokas, mokamas sveikatos sužalojimo atveju. Jos reikalavimas kyla dėl žalos

padarymo fakto, už kurią atsakingas žalą padaręs asmuo, todėl turi būti taikomas 3 metų ieškinio senaties terminas, numatytas CK 1.125 str. 8 d.“ [75].

Pažymėtina, jog pasibaigus įpareigotam atlyginti žalą juridiniam asmeniui ar mirus įpareigotam atlyginti žalą fiziniam asmeniui, pareiga atlyginti žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, nepasibaigia. Tokiu atveju pareigą atlyginti žalą perimančių subjektų ratą reglamentuoja CK 6.289 str.

Kaip minėta, civilinė atsakomybė gali atsirasti ne tik dėl civilinės teisės, bet ir dėl kitų teisės šakų normų pažeidimo. Todėl galima situacija, kai, pvz., žalą padariusio asmens atžvilgiu yra įsiteisėjęs nuosprendis, o žalos, kuri padaryta būtent baudžiamojo proceso tvarka priimtame nuosprendyje įvertinta veika, atlyginimo klausimas nagrinėjamas civilinio proceso tvarka. Tad kyla klausimas, kokią reikšmę civilinėje byloje turi toks baudžiamojo proceso tvarka priimtas apkaltinamasis ar išteisinamasis nuosprendis. Tiek 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 62 str. [3], tiek 2002 m. CPK 182 str. numatyta, jog įsiteisėjęs teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje yra privalomas teismui, nagrinėjančiam civilines bylas dėl asmens, kuriam priimtas teismo nuosprendis, nusikalstamų veiksmų civilinių teisinių pasekmių. Šiuo atveju gali kilti klausimas, ar išteisinamuoju nuosprendžiu konstatavus, kad asmens veiksmai nebuvo neteisėti ar kad asmuo nekaltas, ir civilinę bylą nagrinėjantis teismas turės remtis šiomis aplinkybėmis kaip prejudiciniais faktais, dėl ko, nesant visų būtinų civilinės atsakomybės taikymui sąlygų, žalą padaręs asmuo neprivalės atlyginti padarytos žalos. LAT pozicija šiuo klausimu yra vienareikšmiška: “civilinę bylą nagrinėjantis teismas dėl teismo veiksnių kilusių padarinių nenustatinėja tik dalies teismo nuosprendžiu nustatytų faktų, t. y. ar buvo padaryti veiksmai, kurie konstatuoti nuosprendžiu, ir ar juos padarė nuteistasis. Kiti faktai, nesusiję su nusikalstamais veiksmais, nagrinėjant civilinę bylą gali būti ginčijami ir teismas turi teisę juos kitaip nustatyti. Taigi prejudicinę galią visada turi įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis, nes juo būna pasisakoma dėl pripažinto kaltu asmens nusikalstamų veiksmų, kurie paprastai sukelia civilines teises pasekmes. Tačiau išteisinamasis nuosprendis absoliučiai visais atvejais negali būti pripažįstamas prejudicinę galią turinčiu ir eliminuojančiu išteisinto asmens civilinės atsakomybės taikymo galimybę” [36, 53]. Todėl darytina išvada, jog teismo nuosprendis civilinėje byloje turi tik ribotą prejudicinę galią. Tai grindžiama ir tuo, jog “baudžiamojoje byloje teismo asmens veiksmai vertinami baudžiamosios atsakomybės požiūriu. Tuo tarpu civilinėje byloje asmens veiksmai vertinami civilinės atsakomybės požiūriu. Baudžiamojoje ir civilinėje teisėje asmens veiksmų neteisėtumas, kaltė vertinami pagal skirtingus kriterijus. Todėl baudžiamosios teisės požiūriu asmens veiksmai gali būti

teisėti, o civilinės teisės požiūriu - neteisėti, t. y. baudžiamosios teisės požiūriu asmens veiksmai gali nesukelti baudžiamojoje teisėje numatytų teisinių padarinių, tačiau gali sukelti civilinius teisinius padarinius” [46].

2. Žalos, padarytos fizinio asmens sveikatai, atlyginimas taikant civilinę atsakomybę

2.1. Turtinės žalos atlyginimas

Asmeniui, kurio sveikatai neteisėtais veiksmais padaryta žala, turi būti atlyginami visi jo patirti nuostoliai (tai pinigine žalos išraiška), kurie tokiu atveju apima tiek tiesioginius, tiek netiesioginius nuostolius.

2.1.1. Tiesioginių nuostolių atlyginimas

Tiesioginiai nuostoliai turi būti suprantami kaip su sveikatos grąžinimu susijusios išlaidos (gydymo, papildomo maitinimo, vaistų įsigijimo, protezavimo, sužaloto asmens priežiūros, specialių transporto priemonių įsigijimo, sužaloto asmens perkvalifikavimo išlaidos bei kitos sveikatos grąžinimui būtinos išlaidos). Šis CK 6.283 str. 2 d. pateiktas tiesioginių išlaidų sąrašas yra tik pavyzdinis, todėl gali būti priteisiamos ir kitos tiesioginės išlaidos, glaudžiai susijusios su asmens sveikata, tačiau tokiu atveju jos turi būti įrodomos (pvz., jeigu asmuo dėl sužalojimo tapo neįgaliu, tai gali būti atlyginamos išlaidos, susijusios su specialaus įvažiavimo į namus įrengimu ir pan.).

Teismų praktikoje daugiausia problemų kyla nustatant, kada tokios išlaidos turi būti atlyginamos, ypač išlaidų gydymui, vaistams apmokėti bei asmens slaugymo išlaidų atvejais.

Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje neprieštaraujama, jog gydymo, vaistų įsigijimo išlaidos bei išlaidos papildomam (pagerintam) maitinimui atlyginamos tik tokiu atveju, kai gydymas, pagerintas maitinimas ir/ar vaistai buvo mokami, t. y. kai nukentėjusysis turėjo išlaidų jiems išgyti. Būtina pabrėžti, jog tam, kad šios išlaidos būtų atlygintos, jos turi atitikti visus šiuos reikalavimus: a) turi būti skirtos būtent patirtam sveikatos sužalojimui ar jo pasekmėms gydyti; b) turi būti būtinos (reikalingos); c) turi būti faktiškai turėtos (realios). Nesant bent vienos iš šių sąlygų, teismai netenkina nukentėjusiojo reikalavimo atlyginti papildomas išlaidas. Pvz., LAT pritarė apeliacinės instancijos teismo argumentui, jog nukentėjusiajai, dėl autoavarijos patyrusiai sunkų kūno sužalojimą, neturi būti atlygintos išlaidos vaistams ir pagerintam maitinimuisi, nes,

remiantis teismo medicinos ekspertizės išvadomis, jos nurodyti vaistai buvo skirti ne padarytam sužalojimui ar jo pasekmėms gydyti, pagerintas maitinimas nebuvo reikalingas [47]; pirmosios instancijos teismas atmetė nukentėjusiosios reikalavimą dėl gydymo ir kitų išlaidų atlyginimo motyvuodamas, kad ieškovė neįrodė, jog jos turėtos išlaidos buvo susijusios su patirtu sveikatos sužalojimu [50]; LAT išaiškino, jog apeliacinės instancijos teismui nustačius, kad nukentėjusiosios turėtos išlaidos susijusios su autoįvykio metu patirtų sužalojimų gydymu, šis nepagrįstai nutraukė bylą dėl papildomų išlaidų priteisimo [33].

Nagrinėjant tiesioginių išlaidų gydymui atlyginimo klausimą, yra svarbi LAT 2002 m. birželio 24 d. nutartis c. b. *Algirdas Butkus v. Darius Marčiulynas* [43]. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas netenkino nukentėjusiojo, dėl sumušimo patyrusio viršutinio žandikaulio dantų traumą, reikalavimo atlyginti būsimas išlaidas dantų gydymui argumentuodamas tuo, kad ieškovas realiai šių išlaidų dar neturėjo, o gali būti atlyginamos tik faktiškai turėtos išlaidos. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas bei LAT nepritarė tokiai nuomonei remdamiesi, jog byloje esanti pažyma patvirtina, kad traumotų dantų gydymui ir jų funkcijos atstatymui reikia 380 Lt, o kadangi šios funkcijos neatstatytos, tai žalos dydis apskaičiuotinas pagal pateiktą byloje pažymą. Vertinant tokią teismų praktiką darytina išvada, jog teismų pozicija laikytina pagrįsta ir atitinkančia teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus. Laikant, jog tokiu atveju nukentėjusiajam neturi būti atlygintos išlaidos dantų gydymui kaip neturėtos faktiškai, kiltų grėsmė tokiai žalai būti visiškai neatlygintai, o tai prieštarautų civilinės atsakomybės paskirčiai. Tokia situacija būtų galima, jei nukentėjusysis apskritai neturėtų jokių ar pakankamų pajamų dantų gydymui. Todėl norėdamas apskritai gauti žalos atlyginimą, nukentėjusysis turėtų skolintis atitinkamą pinigų sumą, ir tik atlikęs gydymą, galėtų kreiptis dėl išlaidų gydymui priteisimo. Taigi darytina išvada, jog teismai, esant byloje pakankamai įrodymų, kad nukentėjusiajam būtinas tam tikras gydymas, remdamiesi vidutinėmis rinkos kainomis tokiam gydymui, turėtų priteisti papildomų išlaidų atlyginimą. Tokia teismų pozicija iš esmės atitinka Austrijos teismų praktikoje pripažįstamą “fiktyvių gydymo išlaidų” atlyginimo galimybę, kai nukentėjusiajam atlyginamos kaip avansas realiai jo dar nepatirtos išlaidos gydymuisi, su sąlyga, jog nukentėjusysis tikrai nori ir ketina gydytis [22, p. 379].

Pažymėtina, jog skirtingai nei 1964 m. CK 498 str., 2000 m. CK 6.283 str. nenumatyta, jog asmens slaugymo, priežiūros išlaidos atlyginamos tik, jei slaugė pašaliniai asmenys. Todėl darytina išvada, jog pagal galiojančią CK tam, kad asmens slaugymo, priežiūros išlaidos būtų atlyginamos turi būti tenkinamos šios sąlygos:

a) priežiūra, slauga turi būti būtina dėl patirto sveikatos sužalojimo; b) priežiūra, slauga turi būti mokama. Šiuo atveju reikšminga LAT 2007 m. vasario 6 d. nutartis c. b. *I. L. v. UAB "Vilniaus autobusai"*⁵ [80], kurioje kasacinės instancijos teismas dėl slaugymo ir priežiūros išlaidų atlyginimo išaiškino, jog „lingvistinė CK 6.283 str. nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad tokio pobūdžio išlaidos nukentėjusiam asmeniui yra atlyginamos kaip tiesioginės, t. y. turėtos papildomai išlaidos, kurios buvo būtinos dėl suluošinimo jo patirtiems turtiniams praradimams kompensuoti“. Taigi atlyginamos tik tokios nukentėjusiojo slaugymo išlaidos, kurios turėtos ryšium su sveikatos sužalojimu. Šių asmens slaugai ir priežiūrai reikalingų papildomų ir faktiškai turėtų (realiai patirtų) išlaidų dydis nustatomas remiantis nukentėjusio asmens pateiktais įrodymais, patvirtinančiais turėtas išlaidas. Tuo tarpu papildomai turimų asmens slaugymo ir priežiūros išlaidų dydis gali kisti - mažėti arba didėti, ir taip neatitikti prašomo priteisti ateičiai tokio pobūdžio išlaidų atlyginimo dydžio, kas atitinkamai arba prieštarautų visiško žalos atlyginimo principui, arba lemtų nepagrįstą nukentėjusiojo praturtėjimą. Be to, pažymėtina, kad asmens slaugymo, jo priežiūros išlaidos atlyginamos tik tuo atveju, jeigu priežiūra, slauga asmeniui buvo būtina ir mokama [69]. Pabrėžtina, jog nukentėjusįjį nemokamai slaugiusių ir prižiūrėjusių artimų asmenų turėtos išlaidos, pvz., dėl šito prireikus išeiti nemokamų atostogų, taip pat turi būti atlyginamos, jei nukentėjusiojo priežiūra, slauga buvo būtinos [14, p. 393].

1997 m. sausio 16 d. LAT Senato nutarimo [29] 25 p. nustatyta, jog asmens dėl sveikatos sužalojimo turėtos papildomos išlaidos nustatomos tokiais duomenimis: 1) Medicininės socialinės ekspertizės komisijos (toliau - MSEK) ar teismo paskirtos medicininės ekspertizės komisijos išvada apie papildomų išlaidų reikalingumą; 2) byloje surinktais įrodymais apie turėtų papildomų išlaidų realumą (dydį). Iš pateiktos nuostatos neaišku, ar MSEK išvada apie papildomų išlaidų reikalingumą yra būtina visais atvejais, kai reikalaujama priteisti papildomų išlaidų atlyginimą. Šiuo atveju svarbi LAT 2001 m. gruodžio 10 d. nutartis c. b. *Tomas Zumaras v. Aldona Bielicienė, Voldemaras Bielicas* [39], kurioje išaiškinta, jog „turėtų išlaidų reikalingumas gali būti įrodomas remiantis medicininiais dokumentais, gydytojų pažymomis, ligos istorija, apmokėjimo dokumentais. Tuo tarpu MSEK išvada dėl papildomų išlaidų reikalingumo yra reikalinga

⁵ Šioje byloje ieškovas dėl patirto sunkaus sveikatos sužalojimo neteko 100 proc. darbingumo, jam, kaip I grupės invalidui, buvo reikalinga nuolatinė slauga, kurios atlyginimo jis reikalavo. Nors pirmosios instancijos teismas ir priteisė ieškovo prašomas slaugymo išlaidas, tačiau apeliacinės instancijos teismas nesutiko su tokiu sprendimu ir pasakė, jog atlygintinos jau turėtos asmens slaugymo išlaidos pagal įrodymus, patvirtinančius šias turėtas išlaidas; dėl to pirmosios instancijos teismas neturėjo teisinio pagrindo priteisti ieškovui iš atsakovo neterminuotas, nukreiptas į ateitį slaugos išmokas, o tuo tarpu priteisti turėtas slaugos išlaidas ieškovas neprašė.

tik tada, kai nukentėjusiojo pateiktų įrodymų nepakanka ar šie įrodymai kelia abejonių dėl turėtų išlaidų realumo (dydžio), ar tų išlaidų būtinumo”.

Kadangi nukentėjusysis, reikalaujantis papildomų išlaidų atlyginimo, turi pateikti įrodymus, pagrindžiančius, kad jis patyrė tokias išlaidas, kyla klausimas, ar tam, kad pripažinti nuostoliais išlaidas, turėtas gydymui ir papildomam maitinimui, yra reikalinga gydytojų išvada dėl tokių išlaidų būtinumo. LAT 2002 m. kovo 20 d. nutartyje c. b. *Ina Markauskienė, Indrė Markauskaitė v. Irmantas Maciulevičius* [40] pasisakė, jog ne visais atvejais gydytojų išvada yra privaloma, kai sprendžiama, ar asmeniui buvo reikalinga slauga, priežiūra, papildomas maitinimas. Atskirais atvejais, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, teismas pagal protingumo reikalavimus gali svarstyti ir daryti išvadas, ar sužalotam asmeniui buvo būtina pašalinio asmens priežiūra, ar jam gydymosi laiku reikėjo papildomo maitinimosi, skirto greitesniam sveikimui ir geresniam jėgų atgavimui. Išvados gali būti daromos iš to, kokie sužalojimai buvo padaryti asmeniui, kokia jo sveikata buvo iki sužalojimo, kaip ilgai jam teko gydytis ir kokiomis sąlygomis, taip pat atsižvelgiant į kitas aplinkybes.

Papildomos išlaidos priteisiamos tokio dydžio, kiek jų realiai turėjo nukentėjusysis. Atlygintinų papildomų išlaidų dydis nustatomas remiantis įvairiais įrodymais (sąskaitomis, kvitais ir pan.). Tačiau ką daryti, jei neįmanoma konkrečiai nustatyti tokių išlaidų dydžio? Šiuo atveju nagrinėtina LAT 2005 m. gruodžio 7 d. nutartis c. b. *Vladislava Mikalauskaitė v. Remigijus Gamulis, Regimantas Gamulis* [71], kurioje LAT konstatavo, jog nepagrįstai žemesnės instancijos teismai atmetė nukentėjusiosios reikalavimą atlyginti jos turėtas papildomas išlaidas gydymuisi tik dėl to, kad ji nepateikė tiesioginių įrodymų, patvirtinančių tokius turtinius praradimus, patirtus dėl sužalojimo. Teismas laikėsi nuomonės, jog taip pat būtina vertinti nukentėjusiosios galimybes surinkti ir pateikti konkrečias jos turėtas išlaidas patvirtinančius įrodymus bei atsižvelgti į nukentėjusiosios asmenybę, amžių, sveikatos būseną. Taip pat padarė išvadą, kad visiškas ieškinio atmetimas tik dėl to, kad nėra galimas konkretus ir tikslus nukentėjusiosios patirtų išlaidų dydžio nustatymas, nėra teisinga ir sąžininga nukentėjusiosios atžvilgiu. Šioje byloje teismas vertino ieškovės patirtą sužalojimą, jo pasekmes, atsižvelgiant į tai konstatavo, kad ieškovei buvo reikalingas gydymas ir tam turėta išlaidų bei priteisė 500 Lt dydžio žalos atlyginimą. Taigi, atsižvelgiant į LAT praktiką, galima daryti išvadą, jog sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus atitinka, kai šaliai dėl svarbių priešasčių negalint tiksliai įrodyti patirtų nuostolių dydžio, jų dydį nustatyto teismas, atsižvelgdamas į faktines bylos aplinkybes. Tačiau tokiu atveju kyla pavojus, jog teismo nustatytas atlygintinų papildomų išlaidų dydis bus didesnis arba mažesnis nei realiai patyrė

nukentėjusysis, dėl ko šiam arba nevisiškai bus atlygintos turėtos išlaidos, arba, priešingai, nukentėjusysis nepagrįstai praturtės, gaudamas didesnio dydžio žalos atlyginimą nei realiai turėjo išlaidų. Todėl manytina, jog teismai tik išimtiniais atvejais, atsižvelgdami į bylos aplinkybes, gali tenkinti ieškinį dėl papildomų išlaidų atlyginimo, kai neįmanomas tiesioginis ir tikslus šių išlaidų dydžio nustatymas.

Taip pat svarbus klausimas, kilęs teismų praktikoje nagrinėjant civilinės atsakomybės už žalą fizinio asmens sveikatai taikymo bylas yra, kaip ilgai turi būti atlyginamos nukentėjusiojo turėtos papildomos išlaidos. Šiuo atveju svarbi LAT 2000 m. sausio 26 d. nutartis c. b. *Aurimas Užkuraitis v. Egidijus Bagdonas* [34], kurioje išaiškinta, jog papildomos išlaidos turi būti atlyginamos tol, kol nukentėjusysis turi realių išlaidų finansuojant priemones, padedančias jam atgauti sveikatą, taip pat norint nors iš dalies gražinti tą būklę, kuri buvo iki jo sužalojimo.

2.1.2. Netiesioginių nuostolių atlyginimas

Netiesioginiai nuostoliai turi būti suprantami kaip negautos pajamos, kurias, jeigu nukentėjusio asmens sveikata nebūtų sužalota, jis būtų gavęs (CK 6.283 str.). Tokias negautas pajamas paprastai sudaro sumažėjęs darbo užmokestis ar kitokios pajamos, kurias nukentėjusysis praranda dėl sveikatos sužalojimo, nes jis tampa visiškai ar iš dalies nedarbingas. Negatyvūs nuostoliai kontinentinės teisės valstybėse (taigi ir Lietuvoje) apskaičiuojami pagal nukentėjusiojo darbingumo netekimo laipsnį, kai nustatomas nukentėjusiojo darbingumo netekimo laipsnis, o konkreti suma apskaičiuojama pagal procentinę išraišką nuo iki sužalojimo buvusio uždarbio, tuo tarpu bendrosios teisės sistemos valstybėse - pagal nukentėjusiojo pajamų skirtumą iki sužalojimo ir po jo [25, p. 167-168]. Taigi iš esmės negautos pajamos siejamos su sumažėjusiu ar netektu darbingumu ir atitinkamai iš to sekančia pasekme - sumažėjusiu darbo užmokesčiu. Negautos pajamos gali būti priteistos periodiniais mokėjimais arba kaip vienkartinė suma [14, p. 392-393].

Kadangi priteisiant nukentėjusiajam negautų pajamų atlyginimą, teismų praktika dažnai yra prieštaringa dėl klausimo, kuo remiantis apskaičiuojamos negautos pajamos, jei nukentėjusysis sužalojimo metu nedirbo, mokėsi arba dirbo, tačiau buvo pensinio amžiaus, tai ypač svarbu analizuoti LAT išaiškinimus bylose dėl tokių negautų pajamų atlyginimo.

Dėl sveikatos sužalojimo negautų pajamų skaičiavimo taisyklė suformuluota LAT 1996 m. gegužės 14 d. nutartyje c. b. *Vytautas Brazdeikis v. Bronius Laurinčikas* [30],

kurioje išaiškinta, jog “teismas, sprenddamas žalos atlyginimo klausimą, nustatęs nukentėjusiojo vidutinį mėnesinį uždarbį, turėtą iki sužalojimo ir netekto darbingumo dydį, turi išsiaiškinti, ar yra paskirta dėl sužalojimo pensija ar pašalpa, kurių paskyrimo atveju, jos turi būti įskaitytos į netektą dėl suluošinimo žalos atlyginimą. Žalos atlyginimą šiuo atveju sudarys suma, likusi išskaičiavus paskirtos pensijos ar pašalpos sumą iš netekto dėl sužalojimo uždarbio. Be to, nustatant žalos dydį yra būtina atsižvelgti ir į kitas įstatymų nustatytas aplinkybes, pvz., nukentėjusiojo kaltės laipsnį ir kitas žalos dydžiui svarbias aplinkybes”. Jeigu asmuo sužalojant nedirbo ir neturėjo jokių pajamų, tai negautos pajamos skaičiuojamos atsižvelgiant į vidutinį tokios pat profesijos ir kvalifikacijos kaip ir nukentėjusysis darbuotojo darbo užmokestį. Šiuo atveju svarbi LAT 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. *Deimantas Pakštaitis v. UAB “Amžiaus pasaka”* [58]. Šioje byloje nukentėjusiajam, kuris sužalojimo metu buvo gavęs universiteto baigimo diplomą, padarytos žalos negautų pajamų forma dydį pirmosios ir apeliacinės instancių teismai nustatė pagal tokios pat specialybės kaip nukentėjusysis darbuotojų gaunamą vidutinį darbo užmokestį. Tačiau LAT sukritikavo, jog prilyginus nukentėjusiojo gautas pajamas turinčių darbo stažą kvalifikuotų darbuotojų gaunamoms pajamoms nebuvo atsižvelgta į tai, kad ieškovas neturėjo darbo stažo pagal turimą specialybę, teismai nenagrinėjo, ar ieškovas siekė įsidarbinti pagal savo specialybę ir ar savo nedarbingumo laikotarpiu realiai būtų priimtas į darbą pagal savo specialybę ir gautų atitinkamą darbo užmokestį⁶. Šiai teismo pozicijai pritartina, kadangi tokiu būdu apskaičiuotas negautų pajamų dydis neleidžia nepagrįstai praturtėti nukentėjusiajam, priteisiant jam negautas pajamas remiantis darbo užmokesčiu, kurio jis realiai nebūtų gavęs tam tikrą laikotarpį dėl darbo patirties trūkumo. Tuo tarpu, jei nukentėjusysis sveikatos sužalojimo metu neturėjo jokios specialybės ir kvalifikacijos, tai negautas pajamas atitinka minimali mėnesio alga.

Svarbi LAT praktika bylose dėl negautų pajamų atlyginimo asmenims, kurie buvo sužaloti būdami nepilnamečiai. Teismų praktikoje dauguma problemų kildavo dėl 1964 m. CK 504 str. 2 d., pagal kurią nukentėjusiajam suėjus 15 metų amžiui, atsakingi už žalą asmenys privalo atlyginti jam žalą, susijusią su jo darbingumo netekimu ar sumažėjimu, pagal nekvalifikuoto darbininko vidutinio uždarbio toje vietovėje dydį, taikymo, nes toks dydis niekur nebuvo nustatytas. Šiuo klausimu reikšminga LAT 2002 m. rugsėjo 26 d. nutartis c. b. *Dalė Sabalienė, Aurimas Sabalius v. Edmundas Skakauskas, Genovaitė Skakauskienė, Marius Skakauskas* [44], kurioje LAT,

⁶ Atitinkamai išaiškinta ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartyje c. b. *I. L. v. UAB “Vilniaus autobusai”*, Nr. 3K-3-38/2007, kat. 44.5.2.16.

nustatydamas negautų pajamų dydį asmeniui, sulaukusiam 15 metų, laikėsi pozicijos, kad dabartinėmis šalies ekonominėmis ir socialinėmis sąlygomis nerealų, jog penkiolikmetis neturintis specialybės asmuo gautų vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžio atlyginimą. Atsižvelgiant į padėtį darbo rinkoje realu, kad nepilnametis asmuo, neturintis specialybės, uždirbtų minimalią mėnesio algą (toliau – MMA), todėl negautų pajamų dydis pagal CK 604 str. 2 d. skaičiuotinas remiantis ne vidutiniu darbo užmokesčiu, o MMA. Nagrinėtina ir LAT 2002 m. gegužės 27 d. nutartis c. b. *Simonas Kriaučiūnas v. Kauno medicinos universiteto klinikos*⁷ [42], kurioje teismas sužaloto nepilnamečio negautas, sulaukus 15 metų amžiaus, pajamas skaičiavo pagal vidutinį darbo užmokestį. Esminis skirtumas tarp šių dviejų LAT nutarčių yra tas, jog pirmuoju atveju nukentėjusysis, reikalaudamas negautų pajamų atlyginimo dar mokėsi, buvo nepilnametis, neturėjo išsilavinimo ir specialybės. Tuo tarpu antrosios bylos atveju nukentėjusysis reikalavimo pateikimo metu jau buvo pilnametis, tačiau dėl liekamųjų sužalojimo reiškinių negali mokytis ir įgyti geresnės kvalifikacijos. Todėl galima daryti išvadą, jog pastarojoje nutartyje LAT iš esmės laikėsi 2000 m. CK 6.285 str. numatytos negautų pajamų skaičiavimo tvarkos, pagal kurią priteisiant negautas pajamas 14 metų sulaukusiam asmeniui, sužalotam nesulaukus šio amžiaus, atsižvelgiama ne į konkrečius darbo užmokesčio dyžius šalyje ar tam tikros kvalifikacijos darbuotojų gaunamus atlyginimus, o remiamasi nukentėjusiojo asmeninėmis savybėmis, gebėjimais ir pan., dėl kurių jis būtų gavęs atitinkamo dydžio darbo užmokestį, jei nebūtų buvęs sužalotas. LAT 2000 m. balandžio 5 d. nutartyje c. b. *Rūta Juršaitė v. UAB "Autoparkas", AB "Antransas"* [35] išaiškino, jog tais atvejais, kai suluošintas fizinis asmuo neturėjęs 15 metų amžiaus, sulaukęs pilnamečystės pradeda dirbti pagal savo įgytą kvalifikaciją, tai jis turi teisę reikalauti iš atsakingo už žalą asmens žalos atlyginimą skaičiuoti ne pagal vidutinį šalies darbo užmokestį, o pagal jo kvalifikacijos darbuotojo darbo užmokesčio dydį. Toks negautų pajamų skaičiavimas užtikrina visiško žalos atlyginimo principą.

Taisyklė, pagal kurią atlygintinų negautų pajamų dydis skaičiuojamas asmeniui, sužalojimo metu buvusiam pilnamečiu, tačiau besimokančiam, suformuluota LAT 2007 m. balandžio 6 d. nutartyje c. b. *V. V. v. R. V.* [83]. Šioje byloje LAT nesutiko su

⁷ Kasatorius nesutiko su negautų pajamų skaičiavimu pagal vidutinio šalies darbo užmokesčio dydį, nes nekvalifikuoto darbininko uždarbį sąvoka pati savaime suponuoja savyje žemiausiai apmokamo asmens atlyginimą, tuo tarpu nukentėjusiesiems taikant šalies vidutinio darbo užmokesčio dydį, jie priskiriami prie labai aukštai apmokamų darbuotojų kategorijos. Tačiau LAT nesutiko su tokiais argumentais, nes nukentėjusiajam tapus pilnamečiu, būdamas sveikas jis galėtų įgyti atitinkamą kvalifikaciją ir pradėti dirbti bei gauti didesnę nei nekvalifikuoto darbininko darbo užmokestį, todėl turi teisę reikalauti didesnio žalos atlyginimo nei numato CK 504 str. 2 ir 3 dalys. Be to, kadangi atsakingas už žalą asmuo privalo atlyginti nukentėjusiajam uždarbį, kurio jis neteko dėl sumažėjusio ar netekto darbingumo, tai atsižvelgiant į sužalojimo pasekmes, prarastą galimybę įgyti atitinkamą išsilavinimą bei profesiją ir dirbti kvalifikuotą darbą, žalos atlyginimas skaičiuotinas pagal vidutinį darbo užmokesčio dydį.

žemesnės instancijos teismų atliktu žalos skaičiavimu pagal minimalią mėnesio algą ir priteisė nukentėjusiajam negautas pajamas, skaičiuodamas jas nuo vidutinio darbo užmokesčio⁸. Teismas teigė, jog “ieškovas buvo suluošintas ir tapo invalidu labai jaunas ir, kaip bet koks kitas jo amžiaus jaunuolis, dar tik siekė turėti išsilavinimą, todėl preziumuojama, kad ieškovas turėjo visas ateities perspektyvas įgyti tinkamą specialybę, kita vertus, būdamas fiziškai stiprus, net ir neturėdamas atitinkamos kvalifikacijos - pakankamai užsidirbti pragyvenimui. Motyvas, kad ieškovas sužalojimo metu niekur nedirbo, neturėjo jokios specialybės ir kvalifikacijos, todėl žala priteistina nuo minimalaus darbo atlyginimo dydžio, prieštarauja teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams”. Tokiai teismo pozicijai galima pritarti, nes atsižvelgiant į tai, jog nukentėjusysis buvo sužalotas dar besimokydamas mokykloje (nors ir būdamas pilnametis), pagrįsta tikėtis, jog, nebuvus sužalojimo jis būtų įgijęs geresnį išsilavinimą ir atitinkamai gavęs didesnę nei minimali mėnesio alga darbo užmokestį. Toks aiškinimas taip pat iš esmės atitinka CK 6.285 str. 2 d. reglamentuojamą nepilnamečiui asmeniui padarytos sveikatai žalos atlyginimą, sulaukus 14 metų amžiaus, kai apskaičiuojant negautas pajamas atsižvelgiama į jo iki sužalojimo turėtus sugebėjimus ir kitas aplinkybes. Todėl darytina išvada, jog sužalojus besimokantį asmenį (nepaisant jo amžiaus), jo interesus labiausiai atitiktų priteistinos žalos dydžio skaičiavimas ne nuo minimalios mėnesio algos, bet atsižvelgiant į jo tiek protinius, tiek fizinius gebėjimus, galimybę įgyti geresnį išsilavinimą ir galimą gauti didesnę darbo užmokestį, jei jis nebūtų buvęs sužalotas.

Taigi apžvelgus LAT praktiką darytina išvada, jog teismai, nesant nustatyto įstatyme numatyto kaip pagrindas negautoms pajamoms apskaičiuoti nekvalifikuoto darbininko vidutinio darbo užmokesčio, pagrįstai rėmėsi ne MMA, o subjektyviomis nukentėjusiųjų savybėmis, kadangi tai labiau užtikrina visišką žalos atlyginimą.

Reikšminga LAT praktika ir byloje dėl negautų pajamų atlyginimo, kai sužalotas pensinio amžiaus sulaukęs asmuo. LAT 1999 m. rugsėjo 15 d. nutartyje c. b. *Stasė Vaišnoraitė v. Ina Dagytė* [32] LAT kritiškai vertino apeliacinės instancijos teismo

⁸ Nukentėjusysis, kaip pagrindą apskaičiuoti jo negautas pajamas, nurodė, jog sužalojimo metu jis dar lankė vidurinę mokyklą, baigęs ją, negalėjo įsidarbinti ir dirbti, prarado galimybę gauti darbo pajamų, jam buvo paskirta invalidumo pensija, todėl jis negautas pajamas apskaičiavo remdamasis Statistikos departamento skelbiamu vidutiniu mėnesiniu darbo užmokesčiu šalies ūkyje. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai negautas pajamas apskaičiavo pagal minimalią mėnesio algą argumentuodami tuo, jog ieškovas sužalojimo metu niekur nedirbo, neturėjo jokios specialybės ir kvalifikacijos, todėl žala priteisiama nuo minimalios algos, o faktas, kad ieškovas mokėsi vakarinėje vidurinėje mokykloje, neduoda pagrindo žalos dydį nustatyti remiantis vidutiniu mėnesiniu atlyginimu.

nutartį⁹, kuria netenkintas reikalavimas atlyginti negautas pajamas pensinio amžiaus nukentėjusiajai, kaip nepagrįstą įstatymu. Tokios pat pozicijos laikytasi ir LAT 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartyje¹⁰ c. b. *Nina Selezniova v. Genovaitė Pilijeva* [51], kurioje teismas išaiškino, jog “pensinio amžiaus nukentėjusiajai turi būti atlyginami tokio dydžio nuostoliai, kiek ji neteko darbingumo, nepriklausomai nuo to, ar ji dirba, ar ne. Nuostolių priteisimas tokiu atveju negali būti siejamas su tuo, jog nukentėjusioji niekur nedirba ir nepageidauja dirbti. Ši aplinkybė negali turėti reikšmės taikant CK 6.283 str. 1 ir 2 dalis, nes už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiajam atlyginti visus šio patirtus nuostolius, kurie šiuo atveju - tai nukentėjusiosios iš dalies netektas darbingumas”. Tokia teismo pozicija atitinka Austrijoje, Prancūzijoje, Italijoje įtvirtintą reglamentavimą, jog negautos pajamos atlyginamos, jei netekta darbingumo, neatsižvelgiant į tai, ar faktiškai dėl to buvo netekta pajamų [22, p. 380-381]. Tačiau manome, kad atsižvelgiant į negautų pajamų teisinį reglamentavimą Lietuvoje, nepagrįsta ir nelogiška LAT išvada šioje byloje, jog sveikatos sužalojimo atveju asmens patirti ir atlygintini nuostoliai yra pats nedarbingumas. CK 6.283 str. 2 d. numatyta, jog nuostoliai - tai negautos pajamos, o nedarbingumo netekimas ar sumažėjimas yra reikšmingas tik kaip pagrindas negauti tam tikrų pajamų, taip pat yra svarbus negautų pajamų apskaičiavimui, t. y. nukentėjusysis patiria žalą ne dėl to, jog darbingumas sumažėjo ar visiškai jo netekta, o dėl nedarbingumo negautų pajamų ar realios galimybės jas gauti. Todėl pats nedarbingumo buvimo faktas negali būti laikomas besąlygišku pagrindu negautoms pajamoms atlyginti. Tačiau pritaria teismo pozicijai analizuotose bylose, jog pensinio amžiaus asmuo neturi būti vertinamas kaip nedarbingas ir dėl to neturintis teisės reikalauti negautų pajamų atlyginimo. Sveikatos sužalojimo atveju galiojantis visiško žalos atlyginimo principas taikomas nepriklausomai nuo amžiaus, todėl jei įvertinus visas bylos aplinkybes galima daryti išvadą, kad nebuvus sveikatos sužalojimo nukentėjęs pensinio amžiaus asmuo realiai būtų galėjęs gauti tam tikro dydžio pajamas, jam turėtų būti priteisiamas atitinkamo dydžio negautų pajamų atlyginimas. Tačiau, atsižvelgiant į nukentėjusiojo amžių ir jį lydinčius sveikatos sutrikimus, teismui būtina įvertinti jų sąlygojamą mažesnę

⁹ Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis tuo, jog nukentėjusioji sužalojimo metu buvo pensininkė (71 metų amžiaus), padarė išvadą, jog asmuo sulaukęs pensinio amžiaus yra nedarbingas. Teismas teigė, jog tai, kad nukentėjusioji nepasinaudojo teise į pensiją ir liko dirbti, nesudaro pagrindo laikyti ją darbinga. Todėl padarė išvadą, kad netaikoma nuostata atlyginti uždarbį, kurio nukentėjusioji neteko dėl darbingumo netekimo ar sumažėjimo, nes jai garantuotos valstybės pensijos išmokos dėl sužalojimo nesumažėjo.

¹⁰ Pirmosios instancijos teismas atmetė reikalavimą dėl negautų pajamų atlyginimo, argumentuodamas, kad, nors nukentėjusioji yra pensinio amžiaus, bet yra darbinga savo įgūdžių ribose, tačiau nedirba. Apeliacinės instancijos teismas tenkino reikalavimą dėl negautų pajamų priteisimo teigdamas, kad, nepaisant to, jog nukentėjusioji yra pensininkė, nedirba ir niekur dirbti nepageidauja, tačiau ji dar galėtų dirbti ir gauti minimalias pajamas, todėl turi teisę gauti negautų pajamų atlyginimą, apskaičiuotą pagal minimalių mėnesio algą

tikimybę, kad nukentėjusysis realiai būtų galėjęs dirbti ir užsidirbti, t. y. ar buvo reali galimybė gauti tam tikras pajamas, ir, tik nustačius, jog buvo tokia galimybė, tenkinti negautų pajamų atlyginimo reikalavimą.

2.1.3. Visiško nuostolių atlyginimo principas. Atlygintinos turtinės žalos dydžio mažinimo galimybė

Išanalizavus atlygintinos turtinės žalos rūšis, svarbu išsiaiškinti ir žalos dydžio apskaičiavimo taisykles. CK 6.283 str. 1 d. įtvirtintas visiško žalos atlyginimo principas, kurio taikymas reiškia, kad nukentėjusįjį reikia grąžinti į tokią padėtį, kokia būtų jam nesant sužalotam. Visiško nuostolių atlyginimo principas pilna apimtimi taikomas tik turtinei žalai ir jis reiškia, jog nukentėjusįjį būtina grąžinti į padėtį, kokia būtų buvusi nepadarius žalos jo sveikatai. Visiško nuostolių atlyginimo principas išreiškia civilinės atsakomybės kompensavimo funkcijos esmę. Taigi padarytą žalą fizinio asmens sveikatai būtina tiksliai įvertinti tam, kad nukentėjusiajam būtų atlyginta tiek, kiek jis dėl sveikatos sužalojimo iš tiesų prarado. Jeigu atlyginama daugiau nei realiai padaryta žalos, šis principas pažeidžiamas, nes civilinė atsakomybė tokiu atveju atlieka ne tik kompensavimo, bet ir baudimo funkciją,- tuo tarpu civilinės atsakomybės pagrindinė funkcija yra kompensuoti patirtą žalą. O tai, ką nukentėjusysis gavo daugiau, nei jam padaryta nuostolių, gali būti kvalifikuojama kaip nepagrįstas praturtėjimas. Ir atvirkščiai - ne visiškas žalos atlyginimas taip pat pažeistų aptariamą visiško žalos atlyginimo principą, nes civilinė atsakomybė nevisiškai atliktų kompensavimo funkciją. Kad šis principas nebūtų pažeistas, nukentėjusysis privalo tiksliai įrodyti jam padarytos žalos sveikatai dydį. Tik išimtiniais atvejais, kai žalos tiksliai įrodyti objektyviai neįmanoma, teismas turi teisę pats nustatyti galutinį žalos dydį [14, p. 346-347].

Remiantis CK 6.251 str. 2 d., teismas turi teisę savo nuožiūra sumažinti atlygintinų nuostolių dydį. Tokia galimybe jis gali pasinaudoti tiek savo iniciatyva, tiek ir atsakovo prašymu. Ši CK norma teismui leidžia įgyvendinti teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus tais atvejais, kai visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimas sukeltų atsakovui arba kitiems asmenims nepriimtinių ir sunkių pasekmių, todėl visiškas nuostolių atlyginimas pažeistų šiuos principus. Tačiau kadangi aptariama teisės norma numato visiško nuostolių atlyginimo principo išimtį, ji turi būti taikoma labai atsargiai ir tik išimtiniais atvejais, kai sąžiningumas, protingumas ir teisingumas iš tiesų reikalauja sumažinti nuostolių atlyginimo dydį [14, p. 347].

CK 6.251 str. 2 d. numatytas sąrašas kriterijų (atsakomybės prigimtis, šalių turtinė padėtis ir jų tarpusavio santykiai), į kuriuos atsižvelgdamas teismas turi teisę sumažinti atlygintinų nuostolių dydį, yra tik pavyzdinis, nebaigtinis, todėl teismas gali atsižvelgti ir į atsakovo (už žalą atsakingo asmens) kaltės formą, į tai, kad dėl žalos atsiradimo kaltas ir nukentėjęsysis (CK 6.282 str.) ir pan. Pvz., LAT 2004 m. vasario 4 d. nutartyje c. b. *Algirdas Vytautas Sabaliauskas v. Algirdas Gaižutis, AB "Vilniaus bankas", AB "Lietuvos draudimas"* [55] konstatuota, jog "tai, kad ieškovas ėjo per gatvę netoli pėsčiųjų perėjos degant raudonam šviesoforo signalui, leidžia daryti išvadą, kad jis yra pagrindinis įvykio kaltininkas, tačiau dalis kaltės, nors ir žymiai mažesnė, dėl autoįvykio tenka ir transporto priemonės vairuotojui, kuris privalo važiuoti taip, kad kiekvienu metu, atsiradus kliūčiai, galėtų sustabdyti transporto priemonę. Todėl pagrindiniu autoįvykio kaltininku yra pats nukentėjęsysis, kuriam tenka dėl jo paties didelio neatsargumo 80 procentų kaltės, o priklausomai nuo jo kaltės laipsnio, turi būti mažintinas priteistinos žalos atlyginimas". Tačiau bet kuriuo atveju teismas negali sumažinti atlygintinų nuostolių dydžio mažiau, nei draudimo suma, kuria buvo ar turėjo būti privalomai apdrausta skolininko (už žalą atsakingo asmens) civilinė atsakomybė.

CK 6.282 str. 3 d. įtvirtinta teismo teisė (ne pareiga) nustatant žalos atlyginimo dydį atsižvelgti į sunkią žalos padariusio asmens turtinę padėtį. Šiuo atveju reikšmės turi ne bet kokia, o tik sunki turtinė padėtis, t. y. kai žalos padaręs asmuo neturi turto ar pajamų, užtikrinančių paprasčiausių jo būsto ir maisto poreikių tenkinimą. Ši norma taikytina tik kai žalą padaro fizinis asmuo. Be to, į žalos padariusio asmens turtinę padėtį neatsižvelgiama, kai žalos padaryta tyčia. Sunki žalos padariusio asmens turtinė padėtis gali būti tik pagrindas sumažinti žalos atlyginimo dydį, tačiau negali būti pagrindas visiškai atleisti jį nuo atsakomybės [14, p. 392]. Pabrėžtina, jog, pvz., teismui sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos dydžio, sunki atsakingo už žalą juridinio asmens turtinė padėtis nėra pagrindas ženkliai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Tai grindžiama pažeistos neturtinės vertybės - sveikatos - ypatingumu.

2.2. Neturtinės žalos atlyginimas

Skirtingai nei turtinė, neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. 1964 m. CK neturtinės žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju nenumatė. Tuo tarpu 2000 m. CK 6.250 str. 2 d. yra numatyti atvejai, kai neturtinė žala atlyginama visada. Vienas iš tokių atvejų - kai žala padaroma asmens sveikatai (CK 6.283 str. 1 d.). Neturtinės žalos sąvoka apibrėžiama CK 6.250 str. 1 d.: neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas,

dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Neturtinės žalos ypatumas yra tas, jog nors žala padaroma teisės saugomai ir ginamai neturtinei, nematerialiai, ekonominės vertės neturinčiai vertybei - fizinio asmens sveikatai, tačiau civilinė teisė ją gina turiniais būdais. Todėl neturtinė žala taip pat, kaip ir turtinė, yra įvertinama ir atlyginama pinigais. Tačiau jos taikymo esmė yra ta, kad vien tik atitinkamos neturtinės teisės pažeidimas, t. y. sveikatos sužalojimas, *ex facto* nereiškia ir neturtinės žalos padarymo, t. y. neturtinės žalos atlyginimui už neturtinių teisių pažeidimą yra būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos (neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė, neturtinė žala)¹¹. Neturtinės žalos padarymo faktą ir tą aplinkybę, kad yra įstatymo nustatytas neturtinės žalos atlyginimo atvejis, turi įrodyti nukentėjęsysis [52].

Pažymėtina, jog neturtinė žala gali pasireikšti ne tik dvasiniais išgyvenimais dėl patirto sužalojimo, bet ir kaip susirūpinimas dėl būsimų fizinio sužalojimo pasekmių šalinimo. LAT praktikoje konstatuota, jog “toks aiškinimas negali būti vertinamas kaip būsimoji neturtinė žala arba nereali žala, nes susirūpinimas dėl sužalojimo pasekmių pašalinimo ateityje būtinumo ir sėkmės yra realus ir suprantamas. Tai grindžiama tuo, jog fizinio poveikio atveju fizinės pasekmės asmuo vertina ne vien dėl jau įvykusio fakto, bet ir dėl ateities - kaip skausmo sukėlimas ar kūno sužalojimas paveiks tolimesnę jo sveikatą, nes fizinis asmuo nuolat susirūpinęs savo ateitimi ir išlikimu, t. y. savo fiziniu ir dvasiniu saugumu. Neigiamas fizinis poveikis, pasireiškęs pavojingų gyvybei sunkių kūno sužalojimų padarymu, yra lydimas paties sužaloto asmens dvasinių išgyvenimų: kurie asmeniui yra destruktivūs ir dėl to vertinami kaip darantys neturtinę žalą. Jeigu fiziniai sužalojimai yra tokio pobūdžio, kad iš karto nepašalinamos jų pasekmės, tai, be išgyvenimų dėl sužalojimo fakto, prie neturtinės žalos gali būti priskiriami išgyvenimai dėl būsimų pasekmių - kaip sužalojimas paveiks sveikatą ateityje, ar sužalojimo pasekmės pavyks galutinai pašalinti darant plastines operacijas, išgyvenimas vien dėl to, kad tokias operacijas reikės atlikti, nes jos sukelia papildomų fizinių, organizacinių ir materialinių pasekmių” [63].

¹¹ Atitinkamos pozicijos laikytasi ir LAT Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartyje c. b. P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V., Nr. 3K-3-394/2006, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.12; 44.5.2.16: “savaimė vien pakenkimas asmens sveikatai, kad ir menkiausio laipsnio ar neigiamo poveikio, nepreziuruoja neturtinės žalos fakto”.

2.2.1. Neturtinės žalos atlyginimo galimybė 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso galiojimo laikotarpiu

Nors, kaip minėta anksčiau, 1964 m. CK 498 str., reglamentuojančiame žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, nenumatyta neturtinės žalos atlyginimo galimybė, tačiau LAT praktika bylose dėl civilinės atsakomybės už žalą sveikatai taikymo pagal 1964 m. CK rodo, jog dauguma atvejų kreipiantis į teismą dėl žalos sveikatai atlyginimo buvo reikalaujama atlyginti ir neturtinę žalą. Teismų pozicija šiuo klausimu yra vieninga: CK nenumatyta neturtinės žalos atlyginimo galimybė dėl žalos sveikatai. Atskleidžiant teismų (tame tarpe ir LAT) nuomonę dėl neturtinės žalos atlyginimo galimybės pagal 1964 m. CK, galima išskirti tokius argumentus, kodėl ši žala buvo neatlyginama:

1. Konstitucijos 30 str. 2 d. numato, kad asmeniui padarytos neturtinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. 1964 m. CK 42 skirsnio 498-516 str., reglamentuojantys žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, nenumatė, kad sužalojus fizinį asmenį atsakingas už žalą asmuo turėtų atlyginti nukentėjusiajam ne tik turtinę žalą, bet ir neturtinę (moralinę) žalą [41];
2. Pagrindo taikyti 1964 m. CK 7¹ str., numatantį neturtinės (moralinės) žalos atlyginimą už tikrovės neatitinkančių žinių, žeminančių asmens garbę ir orumą, paskelbimą, nėra, nes santykiai dėl žalos sveikatai sureguliuoti įstatymu, o įstatymo analogija galima taikyti tik tuomet, kai nėra įstatymo, reguliuojančio ginčo teisinį santykį [41].

Įdomi teismo pozicija dėl neturtinės žalos atlyginimo galimybės LAT 2002 m. birželio 24 d. nutartyje c. b. *Algirdas Butkus v. Darius Marčiulynas* [43] ir LAT 2002 m. rugsėjo 30 d. nutartyje c. b. *Edvardas Lukoševičius v. Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras* [45]. Pirmosios bylos atveju nukentėjusysis savo reikalavimą atlyginti neturtinę žalą grindė 1964 m. CK 483 str. nuostata, kad žalą, padarytą fizinio asmens asmenybei, ją padaręs asmuo turi atlyginti pilnutinai, o tai reiškia, kad turi būti atlyginama tiek turtinė, tiek neturtinė žala. Tačiau LAT atmetė tokį kasacinio skundo argumentą nurodydamas, jog “iš tikrųjų pilnutinio žalos atlyginimo principo esmė yra ta, kad bet kokia padaryta asmeniui, turtui žala - turtinė ar neturtinė, turi būti atlyginta pilnutinai. Žalos pilnutinio atlyginimo principas yra konstitucinis principas, todėl turi būti realizuotas, priimant specialias teisės normas, kurios reguliuoja deliktinės atsakomybės rūšis. Deliktinė atsakomybė pasižymi tuo, kad ji atsiranda teisės normose nustatyta tvarka ir sąlygomis, todėl, jei šią atsakomybę nustatančiose normose nėra nustatyta neturtinės žalos atlyginimo, tai vadovaujantis bendrais principais negalima įpareigoti atlyginti žalą kitaip,

nei nustato įstatymas. Žalos, padarytos sveikatai atlyginimą, numatantis CK 498 str. nenumatė neturtinės žalos atlyginimo galimybės”. Tuo tarpu antrosios bylos atveju LAT laikėsi visiškai kitokios pozicijos dėl pilnutinio žalos atlyginimo principo atlyginant neturtinę žalą aiškinimo: “Teismai teigdami, kad 1964 m. CK nenumatė galimybės atlyginti neturtinę žalą, išskyrus įstatymo numatytus specialius atvejus, neteisingai taikė ir aiškino CK normas dėl žalos atlyginimo. CK 483 str. 1 d. įtvirtintas žalos pilnutinio atlyginimo principas apima tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimą”. LAT, panaikindamas apeliacinės instancijos teismo nutartį, pasakė, jog “iš naujo nagrinėjant bylą teismui būtina aiškintis, kokią moralinę žalą prašo priteisti ieškovas, patirtą jo kaip tėvo ar mergaitės patirtą žalą, nes priklausomai nuo to, teismas turėtų atitinkamai formuluoti teismo sprendimo rezoliucinę dalį, kam priteisti žalą - vaikui ar tėvui”. Taigi iš šios LAT nutarties sudaromas išpūdis, jog nors CK ir nenumatytas neturtinės žalos atlyginimas sveikatos sužalojimo atveju, tačiau remiantis pilnutinio žalos atlyginimo principu, teismo požiūriu, jis yra galimas. Tokia teismo pozicija abejotina ir ginčytina, nes, kaip LAT nurodė pirmojoje nutartyje, visiško žalos atlyginimo principas reiškia ne tai, kad atlyginama ir turtinė, ir neturtinė žala, o tai, jog turi būti atlyginama visa apimtimi turtinė ir, jei specialiai įstatyme numatytas neturtinės žalos atlyginimas, visa apimtimi ir neturtinė žala. Tuo tarpu 1964 m. CK 498 str. nenumatytas neturtinės žalos atlyginimas, todėl visiško žalos atlyginimo principas gali būti taikomas tik turtinės žalos, patirtos dėl sveikatos sužalojimo, atlyginimui.

Atsižvelgiant į LAT 2002 m. birželio 24 d. nutartį c. b. *Algirdas Butkus v. Darius Marčiulynas* [43], galima teigti, jog vis tik neturtinės žalos, atsiradusios dėl sveikatos sužalojimo, atlyginimo galimybė galiojant 1964 m. CK buvo - būtent, kai tai specialiai numatyta įstatyme. Šioje byloje ieškovas prašė atlyginti 500 MMA dydžio neturtinę žalą pagal Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymą [8] (toliau – SSI), ir tiek pirmos, tiek apeliacinės instancijų teismai, kuriems pritarė LAT, netenkino šio reikalavimo tik dėl to, jog SSI 91 str. 2 d., numatanti teismo galimybę priteisti maksimalią 500 MMA neturtinę žalą, priimtas 1994 m. liepos 19 d. ir atgal negalioja, todėl netaikomas ginčui reguliuoti. Tai, kad SSI 91 str. yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę, patvirtina ir teismų pozicija, išreikšta LAT 2004 m. vasario 18 d. nutartyje c. b. *Olegas Rysys, Margarita Rysytė, Violeta Rysytė, Jadvyga Komarova, Nikolajus Komarovas v. VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, VšĮ Vilniaus infekcinė universitetinė ligoninė* [56] bei LAT 2003 m. gruodžio 8 d. nutartyje c. b. *Romualdas Velička, Danguolė Lionė Veličkienė v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė, VšĮ Kauno klinikinė infekcinė ligoninė* [54] (nepaisant to, kad jose neturtinės žalos atlyginimo reikalauta dėl

asmens gyvybės atėmimo). Teismas jose išaiškino, jog “SSI 91 str. nuostatos dėl neturtinės žalos atlyginimo yra dalis įstatymo, kuriame pasisakyta dėl esminių žmogiškųjų vertybių gynimo. Pagal SSI 1 str. šis įstatymas reglamentuoja tame tarpe ir atsakomybės pagrindus už sveikatinimo veiklos teisės normų pažeidimus. Sveikatinimo veiklos reguliavimo principai taikomi reguliuoti nurodytiems santykiams ir turi užtikrinti asmens sveikatos priežiūros priimtinumą, prieinamumą ir tinkamumą, žalos asmens sveikatai prevenciją. Sveikatos priežiūros priimtumas SSI 2 str. nurodytas kaip valstybės nustatyta tvarka pripažįstamos sveikatos priežiūros sąlygos, užtikrinančios sveikatos priežiūros paslaugų ir medicinos mokslų principų bei medicinos etikos reikalavimų atitiktį. Deliktinės atsakomybės požiūriu ši nuostata derinama su žalos padarymu ir jos atlyginimu. Tai reiškia, jog valstybė turi realiai užtikrinti, kad asmenims būtų suteikiamos medicininės paslaugos, atitinkančios pasiektą mokslo lygį, nepažeidžiant medicinos etikos reikalavimų ir nepadarant asmeniui žalos. Jei tokių nuostatų nesilaikoma, tai yra pagrindo išvadai dėl sveikatos priežiūros priimtumo neužtikrinimo. Medicinos įstaigos, teikdamos sveikatos priežiūros paslaugas, turi vykdyti prievolę, vadovaudamosi maksimalių pastangų principu. Jo nesilaikymas yra ne tik medicinos įstaigos kaltė, bet ir sveikatos priežiūros priimtumo realus neužtikrinimas bei pagrindas taikyti civilinę atsakomybę pagal SSI 91 str. Teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus), atsižvelgiant į SSI nustatytą maksimalų neturtinės žalos atlyginimo dydį. Pagal SSI 91 str. 2 dalį, teismas, nustatydamas neturtinės žalos, išreikštos pinigais dydį, atsižvelgia į žalą padariusio asmens turtinę padėtį, teisės pažeidimo sunkumo laipsnį, teisės pažeidimo pasekmes ir kitas aplinkybes”. Taigi remiantis LAT praktika galima daryti išvadą, jog nors 1964 m. CK ir nebuvo numatytas bendras neturtinės žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju principas, tačiau kaip specialus tokios žalos atlyginimą numatantis įstatymas iki 2000 m. CK įsigaliojimo galėjo būti taikomas SSI. Tačiau pažymėtina, jog pagal šį įstatymą neturtinė žala atlyginama ne visais žalos sveikatai padarymo atvejais, o tik, kai pažeidžiami sveikatos priežiūros priimtumo reikalavimai. Todėl iš esmės pagal jį galėjo būti atlyginama tik sveikatos priežiūros įstaigų padaryta neturtinė žala. Kitais atvejais turėjo būti taikomas 1964 m. CK 498 str., nenumatantis neturtinės žalos atlyginimo dėl sveikatos sužalojimo.

2.2.2. Neturtinės žalos dydžio nustatymo problemos

Kadangi 2000 m. CK 6.283 str. suteikta teisė nukentėjusiajam reikalauti ne tik turtinės, bet ir neturtinės žalos, patirtos dėl žalos sveikatai, atlyginimo, o įstatymas nenumato neturtinės žalos dydžio ribų, teismų praktikoje kyla nemažai problemų dėl kriterijų, į kuriuos turi būti atsižvelgiama nustatant neturtinės žalos dydį, taikymo. Tam, kad atskleisti neturtinės žalos dydžio problematiką, būtina aptarti pačios neturtinės žalos pobūdį, jos atliekamas funkcijas.

Kalbant apie CK 6.250 straipsnio taikymą ir neturtinės žalos, padarytos sužalojus sveikatą, priteisimą, pažymėtina, jog neturtinė žala, kaip jau minėta, yra sietina su visomis civilinės atsakomybės sąlygomis (taigi ir pačios žalos buvimu). Visgi žala, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, ir jos įrodinėjimas, šiuo atveju turi savitą specifiką. LAT kovo 26 d. nutartyje c. b. *Neringa Žungailienė v. SP UAB "Vilniaus troleibusai", ADB "Preventa"* [48], išaiškino, kad "neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, kadangi neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt.". Teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus). Taigi neturtinės žalos atlyginimu siekiama kompensacinių ir satisfakcijos arba socialinio teisingumo atkūrimo tikslų, kai priteisiant jos atlyginimą svarbiausias veiksnys yra ne kompensacijos dydis, o pats teisių pažeidimo fakto konstatavimas ir teisėtų interesų pusiausvyros atkūrimas. Bet, kita vertus, įrodinėjant patirtą neturtinę žalą, svarbu turėti omenyje tai, jog sveikatos sužalojimo atveju, *inter alia* yra kalbama ir apie konkretaus fizinio asmens vidinę subjektyvią būseną, kurią jis išgyvena dėl patirto jo teisių pažeidimo. Tai būtina turėti omenyje vertinant padarytą neturtinę žalą visų konkrečios bylos aplinkybių kontekste. Bandymas vertinti ir analizuoti kito asmens vidinę būseną, jo vidinius išgyvenimus, kaip nors hipotetiškai lyginti juos su galimais kitų asmenų išgyvenimais tokioje pat situacijoje, būtų neetiškas ir nekorektiškas. Kita vertus, konkrečioje byloje susiklosčiusių faktinių aplinkybių visumos kontekste gali būti ir tam tikri objektyvūs faktoriai, jau patys savaime bylojantys apie asmeniui padarytą neturtinę žalą [52].

Kitas skirtumas lyginant su turtine žala yra tai, jog neturtinei žalai netaikomas visiško nuostolių atlyginimo principas, nes jos objektyviai neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. Neturtinės žalos atlyginimu turi būti siekiama kompensuoti neturtinę žalą ir atlyginti už

patirtą skriaudą dėl sveikatos sužalojimo. Taigi neturtinė žala turi būti atlyginama tokio dydžio, kad kiek įmanoma teisingiau būtų atlyginta nukentėjusiajam. Tokia neturtinės žalos paskirtis geriausiai paaiškėja nagrinėjant civilinės atsakomybės už sveikatos sužalojimą funkcijas: kompensacinę, baudžiamąją, prevencinę. Prevencine funkcija siekiama atgrasinti žalos padariusį asmenį nuo kitų teisės pažeidimų ateityje. Tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atveju ji atlieka tik antraeilį vaidmenį, t. y. neturi reikšmės atlygintinos žalos dydžiui. Tuo tarpu kompensacinė funkcija reiškia, jog civilinė atsakomybe siekiama grąžinti nukentėjusįjį į padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei nebūtų buvęs teisės pažeidimo, t. y. siekiama kompensuoti teisės pažeidimu padarytą žalą. Ši funkcija pilnai įgyvendinama tik atlyginant sveikatos sužalojimu padarytą turtinę žalą, kadangi ją galima gana tiksliai apskaičiuoti (pvz., vadovaujantis netekto darbingumo procentais, sumažėjusiomis pajamomis, turėtomis išlaidomis ir pan.). Tuo tarpu, kadangi neturtinė žala yra suvokiama pakankamai subjektyviai, pasireiškia specifiniais požymiais (dvasiniais išgyvenimais, emocine depresija ir kt.), ją tiksliai įvertinti pinigais yra sunku. Be to (pvz., kai asmuo taip sužalojamas, jog tampa visiškai neįgalus neribotam laikui) jos visa apimtimi atlyginti net ir neįmanoma, ir tai lemia būtent pažeistos neturtinės vertybės - sveikatos - pobūdis, nes dėl sveikatos sužalojimo patirtų fizinių ir dvasinių kančių, paties sužalojimo pasekmių neįmanoma kompensuoti pinigais taip, kad nukentėjusysis atsidurtų tokioje padėtyje kaip kad buvo iki sužalojimo. Tokiu atveju kyla problema, jog nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį, greta kompensacinės funkcijos atsiras ir baudžiamoji funkcija - negalint objektyviai apskaičiuoti neturtinės žalos, esant neįmanoma nustatyti, ar ji priteisiama didesnė ar mažesnė nei padaryta žala, iš esmės neturtinės žalos priteisimas tam tikra prasme kiekvienu atveju reiškia už žalą atsakingo asmens nubaudimą. Todėl apibendrintai galima teigti, jog iš esmės įstatymas kaip atlygintiną neturtinę žalą numato piniginę satisfakciją už patirtas fizines ir dvasines kančias dėl sveikatos sužalojimo. Taigi neturtinės žalos atlyginimu siekiama kompensacinių ir satisfakcijos tikslų iš nukentėjusiojo pusės, tačiau visada lieka tam tikra atsakingo už žalą asmens nubaudimo rizika. Todėl nors pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija ir yra kompensacinė - taikant ją nesiekama nubausti asmens, tačiau turimas tikslas kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą taip, kad, tiksliai apskaičiavus jos dydį, nukentėjusysis būtų grąžintas į tą padėtį, kurioje buvo iki teisės pažeidimo, kad nukentėjusiajam būtų atlyginta nei per daug, nei per mažai, tačiau "neturtinės žalos prigimties nulemta rizika, kad piniginis dvasinių išgyvenimų įvertinimas gali būti nustatytas neteisingai, kad negatyvių pasikeitimų "sušvelninimo" laipsnis bus tik santykinio pobūdžio, yra neišvengiama. Ši rizika gali būti sumažinta iki minimumo tam

tikromis priemonėmis, o būtent įstatymų leidėjui įtvirtinant vertinimo standartus, kriterijus, į kuriuos teismai galėtų atsižvelgti, kad būtų nustatytas kiek įmanoma teisingesnis ir tikslesnis neturtinės žalos atlyginimo dydis“ [27, p.120].

Taigi skirtingai nei turtinės žalos atlyginimo atveju, neturtinę žalą, kuri yra dvasinė skriauda, tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai. Patirtos dėl sveikatos sužalojimo neturtinės žalos neretai apskritai niekas (tame tarpe ir jokia materialinė kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė skriaudą, neįmanoma sugrąžinti - tokią būseną kartais (geriausiu atveju) galima bandyti tik iš naujo sukurti, panaudojant *inter alia* piniginę kompensaciją už tą neturtinę žalą. Nuomonė, jog neturtinė žala turi būti atlyginama nepaisant jos neišmatuojamumo pinigais, išreikšta ir Vokietijos teisės literatūroje: “neabejotinai nedžiugina, kad negalima būti tikram, ar neturtinė žala atitinka 30 000 ar 60 000 eurų sumą, tačiau jos vertę prilyginti nuliui būtų blogiausias iš visų galimų sprendimų” [24, p. 274]. Piniginė kompensacija už neturtinę žalą, kaip materialus tos žalos atitikmuo, turi būti skiriama vadovaujantis visiško žalos atlyginimo principu, kurio taikymui tokiu atveju būdingi tam tikri ypatumai, nes tokia materiali kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios neturtinės žalos turinio ir dėl to pagal savo prigimtį negali arba ne visada gali atstoti patirtą dvasinę skriaudą. Tokios piniginės kompensacijos už neturtinę žalą paskirtis - sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, atkurti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas negali atstoti. Taigi nors žala padaroma piniginės išraiškos neturinčiai vertybei - sveikatai, tačiau civilinė teisė ją gina turtiniu būdu (CK 6.283, 6.250 str.).

Civilinėje atsakomybėje kreditorius privalo įrodyti nuostolių dydį. Tačiau teisės doktrinoje ir praktikoje laikoma, jog neturtinė žala, išreikšta pinigais, yra bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjamas. Įrodinėjami žalai nustatyti reikšmingi kriterijai, nes dėl savo specifinės prigimties konkrečiais įrodomaisiais duomenimis konkretus nuostolių dydis negali būti patvirtintas. Taigi bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad kreditorius turi pagrįsti kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų. Neturtinę žalą galima įrodinėti visomis įstatymų leidžiamomis įrodinėjimo priemonėmis (rašytiniais įrodymais, ekspertų išvadomis, šalių paaiškinimais ir pan.). Minėtų kriterijų reikšmę žalos dydžiui konkrečiu atveju nustato teismas. Atitinkamai ir atlygintinos neturtinės žalos dydį nustato teismas.

CK, numatantis teisę reikalauti neturtinės žalos, patirtos dėl sveikatos sužalojimo, atlyginimo nenumato nei minimalaus, nei maksimalaus galimo tokios žalos dydžio. Dėl sveikatos sužalojimo patirta žala turi būti atlyginta visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai

ar sutartis numato ribotą civilinę atsakomybę. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo [7] 13 str. 2 d. numatyta maksimali 50 MMA dydžio neturtinės žalos, padarytos pacientams teikiant sveikatos priežiūros paslaugas, suma yra taikoma tik atlyginant neturtinę žalą ikiteismine tvarka, kreipiantis į Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisiją. O kai ginčas nagrinėjamas teisme, konkretus neturtinės žalos dydis nustatomas vadovaujantis CK nuostatomis. Pabrėžtina, jog iki 2004 m. gegužės 24 d. galiojusioje SSI 91 str. 2 d. buvo numatyta, jog asmenys, pažeidę sveikatos priežiūros priimtinumą reikalavimus, asmens sveikatos informacijos konfidencialumą, privalo atlyginti asmeniui padarytą neturtinę žalą. Teismas, nustatydamas tokios žalos dydį pinigais, turi atsižvelgti į žalą padariusio asmens turtinę padėtį, teisės pažeidimo sunkumo laipsnį, teisės pažeidimo pasekmes, tačiau bet kuriuo atveju šis dydis negali viršyti 500 MMA. Tokia įstatymo nuostata galiojo nuo 1994 m. liepos 19 d. iki 2004 m. liepos 24 d., t. y. ir galiojant naujam CK, kuris neriboja neturtinės žalos dydžio. Todėl remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo [6] 3 str., minėtos SSI nuostatos netaikytinos nuo CK įsigaliojimo. Tai, kad įstatymuose negali būti numatyta nei maksimali, nei minimali atlygintinos neturtinės žalos riba išaiškino ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime [28]: “pagal Konstituciją įstatymų leidėjas taip pat neturi laisvės nustatyti kokių nors minimalių ribų, kurių nesiekianti <...> neteisėtais veiksmais asmeniui padaryta žala būtų neatlyginama. Įstatymų leidėjas neturi konstitucinių įgaliojimų nustatyti ir kokių nors maksimalių atlygintinos <...> asmeniui padarytos žalos dydžių, kurie suvaržytų teismą ir neleistų priteisti teisingo atlyginimo už tą asmens patirtą <...> moralinę žalą.<...> Nepaisant minėtų imperatyvų būtų sudaromos prielaidos atsirasti ir tokioms teisinėms situacijoms, kai žala, padaryta asmeniui <...> būtų visiškai arba iš dalies neatlyginta ir būtų apriboti teismo konstituciniai įgaliojimai vykdyti teisingumą. Tai reikštų, kad yra nepaisoma ir konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, nukrypstama nuo konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų”.

Kaip minėta, neturtinės žalos dydį nustato teismas, nes tai fakto klausimas ir jo iš anksto įstatyme neįmanoma reglamentuoti. Tačiau teismas, vertindamas nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą pinigais, nėra visiškai laisvas,- jis turi vadovautis CK 6.250 str. 2 d. numatytais kriterijais, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, atsižvelgti į nukentėjusiojo asmens kaltę, žalą padariusio asmens turtinę padėtį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes. Teismas turi kompleksiškai įvertinti visus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus ir surasti labiausiai proporcingumo reikalavimus atitinkančią

dvasinių ir fizinių kančių kompensacijos sumą, nes “neturtinė žala ir yra ypatinga tuo, kad pasireiškia nukentėjusiojo kančiomis ir vidiniais išgyvenimais, ne visada atsiskleidžiančiais išorinėje aplinkoje, todėl nei teismas, nei kas nors kitas negali adekvačiai įvertinti žmogaus emocijų, o juo labiau pajusti individo psichikos būsenos ypatybių” [27, p. 119]. Tai reiškia, kad teismo sprendime turi būti išvardyti ir pasverti argumentai, dėl kurių žalos dydis gali būti nustatomas didesnis, ir motyvai, dėl kurių žalos atlyginimo dydis gali būti mažesnis. Tai priklauso nuo pažeistų vertybių, atsiradusių pasekmių ir kitų kriterijų. Neturtinė žala yra padaroma dėl sukeliamų išgyvenimų, bet paveikiant skirtingus gėrius, turinčius didesnę ar mažesnę vertę asmeniui. Jeigu išgyvenimai sukeliama dėl asmeniui gyvybiškai svarbių dalykų - sveikatos sužalojimo, grėsmės gyvybei sukėlimo, tai išgyvenimai yra ypač dideli [63].

CK 6.250 str. 2 d. numatytas sąrašas bendrųjų kriterijų, į kuriuos teismas turi atsižvelgti, nustatydamas neturtinės žalos dydį. Pažymėtina, kad šis kriterijų sąrašas nėra baigtinis, todėl teismas kiekvienu konkrečiu atveju privalo atsižvelgti ir į kitas bylai reikšmingas aplinkybes. Taigi remiantis CK 6.250 str. 2 d., galima išskirti tokius neturtinės žalos nustatymo kriterijus:

1. Žalos sukeltos pasekmės. Vertinant šį kriterijų, atsižvelgiama į asmens dėl sveikatos sužalojimo patirtų neturtinių praradimų dydį, jų įtaką žmogaus kaip asmenybės vystymuisi, jo tolesnei visuomeninei, darbo veiklai, šeimyniniam gyvenimui ir pan. LAT praktikoje išaiškinta, jog “jeigu žalos sukeltos pasekmės susijusios su asmens sveikatos dideliais pakenkimais, rimtų sužalojimų asmeniui sukėlimu, kentėjimais nuo fizinio skausmo žalojimo metu, yra lydimos nerimo dėl sveikatos ateityje, jeigu jos susiję su ateities intervencijomis ar kitokiu poveikiu žmogaus kūnui dėl pasekmių šalinimo (operacijomis, specialiomis procedūromis ir kt.), tai yra esminis neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus” [76]. Taigi nustatant neturtinės žalos dydį, būtina atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, jo įtaką tolesniam nukentėjusiojo gyvenimui: dėl didesnio sveikatos sužalojimo atsiradę išgyvenimai turėtų būti proporcingai kompensuojami didesne pinigų suma, ir atvirkščiai - esant mažesniai sveikatos sužalojimui, patirti neigiami išgyvenimai kompensuojami mažesne pinigų suma. Kaip pagrindu nustatant, kokio sunkumo buvo sveikatos sužalojimas, galima remtis prarastu darbingumu, ir atitinkamai apskaičiuoti neturtinę žalą. Tačiau pažymėtina, jog nereikėtų sveikatos sužalojimo laipsnio griežtai sieti su patirtomis dvasinėmis ir fizinėmis kančiomis, nes galima situacija, kai asmuo, kuriam mažiau sužalota sveikata, dėl to patiria didesnius dvasinius išgyvenimus, didesnes kančias, o asmuo, patyręs didesnę sveikatos sužalojimą, išgyvena žymiai mažiau lyginant su pirmuoju,- todėl visais atvejais būtina atsižvelgti į patirtos neturtinės žalos padarinius.

Šiuo atveju svarbi LAT 2006 m. sausio 4 d. nutartis c. b. *V. R. v. F. A. K.* [72], iš kurios matyti, jog apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo priteistą 8000 Lt neturtinę žalą sumažino pusiau, nes ji “yra nepagrįstai didelė, nesant vieno iš pagrindinių neturtinės žalos dydžio vertinimo kriterijų - sveikatos sutrikdymo pasekmių profesinei veiklai”. Tokia teismo išvada kritikuotina jau vien dėl to, jog niekur nereikalaujama, kad neturtinės žalos dydis lemiamai priklausytų nuo to, ar yra sveikatos sutrikdymo pasekmės profesinei veiklai.

2. Žalą padariusio asmens kaltė. Nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas turi atsižvelgti į žalą padariusio asmens kaltę, ypač į kaltės formą. Reikia įvertinti asmens veiksmų kryptingumą ir turinį. Jeigu asmuo veikia neteisėtai ir siekdamas padaryti žalos, tai jo veiksmai yra tyčiniai, o jeigu konkrečioje situacijoje neužtikrinamas būtinas atidumas ir rūpestingumas, tai yra neatsargumas. Didelis neatsargumas gali būti tuo atveju, kai asmuo neužtikrina elementarių rūpestingumo ir atidumo reikalavimų laikymosi. Neturtinę žalą padariusio asmens veiksmų požiūriu turi būti įvertinta, kokio laipsnio rūpestingumo ir atidumo pareiga jam yra priskirta. Pvz., LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartyje c. b. *L.Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė* [63] sutiko, jog teismai teisingai analizavo už žalą atsakingo asmens veiksmų atitiktį keliamiems jų elgesio standarto reikalavimams ir nustatė, jog jų kaltė pasireiškė kaip aiškus rūpestingumo neužtikrinimas; be to, medicinos darbuotojų elgesys kaltės požiūriu teismo viešosios teisės požiūriu buvo įvertintas kaip nusikaltimas ir teismai į tai atsižvelgė.

Paprastai tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog kuo sunkesnė žalą padariusio asmens kaltės forma, tuo didesnė neturtinės žalos suma turėtų būti priteista nukentėjusiajam. Tačiau lygiai taip pat pabrėžtina, jog už žalą atsakingo asmens kaltės nustatymas lemia ne tik priteistinos neturtinės žalos nukentėjusiajam padidinimą, bet ir sumažinimą. LAT šiuo klausimu yra išaiškinęs: jeigu neturtinė žala padaryta dėl asmens sveikatos, kaip vienos iš labiausiai teisės ginamos vertybės, sužalojimo, o kaltė dėl sveikatos sužalojimo išreikšta tyčiniaisiais smurtiniais brutaliais veiksmais, tai šie neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai yra esminiai ir nelaikytini lygiaverčiais su kitais, tokiais kaip kartu padarytos turtinės žalos dydis ir jos atlyginimo aplinkybės, t. y. didžiausio pavojaus visuomenei forma pasireiškusi žalą padariusio asmens kaltė sudaro prielaidas žalos dydį nustatyti didesnę [76]. Taigi žalos, atsiradusios dėl sveikatos sužalojimo tyčiniaisiais, brutaliais veiksmais, dydžio nustatymo kriterijai yra gerokai aukštesni ir griežtesni žalą padariusiam asmeniui [83].

3. Žalą padariusio asmens turtinė padėtis. Šis kriterijus negali būti laikomas esminiu nustatant neturtinės žalos dydį, priešingu atveju galima absurdiška situacija. Viena vertus,

teisingumo principas reikalauja, jog atsakomybės už padarytą žalą taikymas atsakingam asmeniui nereikštų jo nubaudimo, esminio jo gyvenimo sąlygų pabloginimo ir pan. Tačiau, kita vertus, jei atsakingo už žalą asmens turtinė padėtis visada būtų laikoma lemiamu kriterijumi nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį, būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas, nes nukentėjusieji, patyrę vienodus sužalojimus (kiek tai galima palyginti), gautų skirtingo dydžio žalos atlyginimus - tas nukentėjusysis, kuriam žalą padarė geresnėje turtinėje padėtyje esantis asmuo, gautų didesnę žalos atlyginimą nei asmuo, kuriam neturtinę žalą padarytų asmuo, kurio turtinė padėtis labai sunki. Taigi jei atlygintina neturtinė žala būtų mažinama atsižvelgiant tik į tai, jog atsakingas už žalą asmuo neturi pajamų (pvz., yra bedarbis, turi nepilnamečių vaikų, išlaikytinių ir pan.), būtų pažeista dviejų konstitucinių principų - lygybės įstatymui ir teisingumo - pusiausvyra. Todėl kai pažeidžiama sveikata, žalą padariusio asmens turtinė padėtis negali būti lemiamu kriterijumi nustatant neturtinės žalos dydį, o esminis veiksnys turi būti sveikatos sutrikdymo padariniai ir dėl to patirti dvasiniai ir fiziniai išgyvenimai. Šiuo atveju nagrinėtina LAT 2005 m. rugsėjo 14 d. nutartis c. b. *O. M. v. D. B., Kretingos socialinių paslaugų centras* [65]. Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, išaiškino, o LAT neprieštaravo, jog atlygintinos žalos dydis negali būti ribojamas žalą padariusio asmens turimo turto verte ir įpareigojo žalą padariusį asmenį atlyginti 10 000 Lt neturtinę žalą nepriklausomai nuo šiuo metu turimo turto vertės ar piniginių lėšų sumų. Nagrinėjant žalą padariusio asmens turtinės padėties, kaip kriterijaus neturtinės žalos dydžiui nustatyti, reikšmę, svarbūs LAT išaiškinimai ir 2003 m. kovo 26 d. nutartyje c. b. *Neringa Žungailienė v. SP UAB "Vilniaus troleibusai", ADB "Preventa"* [48]. Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, iš esmės rėmėsi tik atsakovo turtine padėtimi. Tačiau LAT priteisė didesnę neturtinę žalą, argumentuodamas tuo, jog atsakovas yra juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė, todėl jos turtinė padėtis (turimos skolos) negali būti pagrindas žymiai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Iš esmės taip pat LAT argumentavo ir 2005 m. balandžio 18 d. nutartyje c. b. *L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė* [63]: "žalą padariusio asmens turtinė padėtis sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju negali būti lemiamu kriterijumi nustatant neturtinės žalos dydį. Esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai. Tai, kad žalą padaręs juridinis asmuo yra įmonė, finansuojama iš valstybės biudžeto, netgi atsižvelgiant į jos turtinę padėtį (turimas skolas), negali būti pagrindas gerokai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį". Šioje nutartyje LAT pasisakė ir dėl šalies ekonominio gyvenimo rodiklių, bendro pragyvenimo

lygio, vidutinių gyventojų pajamų ir kitų ekonominio pobūdžio faktorių vertinimo kaip kriterijų, reikšmingų neturtinės žalos dydžiui: “Jie rodo žalą padariusio asmens - valstybės - turtinę padėtį ir yra svarbūs teisingos kompensacijos parinkimo požiūriu. Kai nagrinėjama byla ne prieš valstybę, o prieš viešąją įstaigą, teikiančią sveikatos priežiūros paslaugas ir savarankiškai atsakančią už savo prievoles, tai didesnę reikšmę turi tiesioginio skolininko turtinė padėtis, o ne apibendrinti krašto ekonominės padėties duomenys“ [63]. Be to, reikia pažymėti, jog nustatant neturtinės žalos dydį nukentėjusiojo turtinė padėtis ir socialinis statusas neturi jokios reikšmės, priešingu atveju taip pat būtų pažeistas asmenų lygybės įstatymui principas [16, p. 11].

4. Ar padaryta turtinė žala, jos dydis. Nagrinėjant šį kriterijų būtina pabrėžti, jog atsakomybė už padarytą neturtinę žalą sveikatai nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos padarymo ir/ar atlyginimo fakto ir gali būti taikoma tiek atskirai, tiek kartu su turtine atsakomybe. Neturtinės žalos atlyginimą laikant priklausomu nuo turtinės žalos atlyginimo, būtų pažeistas visiško žalos atlyginimo principas. Tokiu atveju būtų galima absurdiška situacija, kada asmeniui būtų neatlyginama neturtinė žala, nesvarbu, kad ji patirta, vien dėl to, jog asmuo dėl sveikatos sužalojimo nepatyrė turtinių nuostolių (pvz., jei sužalojimui gydyti neturima jokių išlaidų, nes gydymas yra nemokamas, tačiau dėl sveikatos sužalojimo patiriamos didelės fizinės ir dvasinės kančios, t. y. neturtinė žala). Be to, nei CK¹², nei kiti įstatymai nenumato papildomo pagrindo, būtino atsirasti civilinei atsakomybei už neturtinės žalos padarymą, t. y. kartu ir turtinės žalos padarymo fakto. Tokį argumentavimą patvirtina ir CK 1.136 str. 2 d. 5 p., kuriame nustatyta, jog civilinės teisės ir pareigos atsiranda dėl žalos padarymo, t. y. padarius žalą atsiranda ją padariusio asmens pareiga šią žalą atlyginti ir žalą patyrusio asmens teisė reikalauti, kad ji būtų atlyginta. Aiškinimas, kad neturtinė žala, nesant turtinės žalos, neatlyginama, nepagrįstai susiaurina tokią žalą patyrusio asmens teises. Neturtinė žala, padaryta asmeniui neteisėtais veiksmais, gali būti savarankiška, nepadarant turtinės žalos asmens turtui dėl sveikatos sužalojimo.

Tačiau atsižvelgiant į nagrinėjamą temą - civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, taikymą teismų praktikoje - labai reta situacija, kad asmuo, kuriam padaroma žala sveikatai, patirtų tik neturtinę žalą, nepatirdamas jokios turtinės

¹² Pavyzdžiui, CK 6.250 str. 2 d. numatyta, jog neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai. Šio atveju neturtinės žalos atlyginimui pakanka pačios neturtinės žalos padarymo asmens sveikatai, nesiejant jos atlyginimo galimybes su turtinės žalos padarymu. Taip pat ir CK 6.283 str., reglamentuojančiame žalos atlyginimą sveiktos sužalojimo atveju, numatyta, jog tokiu atveju atlyginami visi nukentėjusiojo patirti nuostoliai ir neturtinė žala. Taigi ir šioje teisės normoje turtinė ir neturtinė žala, patirtos dėl sveikatos sužalojimo, yra išskiriamos kaip dvi savarankiškos žalos rūšys, kurių atlyginimas nepriklauso nuo to, ar padaryta atitinkamai kitos rūšies žala.

žalos (tiesioginių ar netiesioginių nuostolių), ypač jei tai suaugęs darbingas asmuo. Žinoma žmogus, gindamas savo pažeistas teises teisme, gali rinktis reikalauti tik neturtinės žalos, tik turtinės žalos, ar ir neturtinės, ir turtinės žalos, padarytos sveikatos sužalojimu, atlyginimo. Tačiau bet kuriuo atveju, net jei neturtinės žalos atlyginimo galimybė nepriklauso nuo turtinės žalos, teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi atsižvelgti į padarytos (jei padaryta) turtinės žalos dydį, ir paprastai, jei tokia žala didelė, didinti ir atlygintinos neturtinės žalos dydį.

5. Kitos turinčios reikšmės bylai aplinkybės. Teismai tokiomis aplinkybėmis laiko nukentėjusiojo patirtų fizinių ir dvasinių kančių pobūdį, individualias nukentėjusiojo savybes (amžių, profesiją ir kt.), sveikatos sužalojimo laipsnį, patirtos traumos pobūdį, galimus pasikeitimus įvairiose nukentėjusiojo gyvenimo srityse ir panašias aplinkybes, turinčias tiesioginę įtaką nukentėjusio asmens fizinių ir dvasinių išgyvenimų mastui ir intensyvumui, tad ir jų piniginiam ekvivalentui nustatyti.

6. Teisingumo, sąžiningumo, protingumo principai. Šiuos principus teismas gali įgyvendinti būtent dėl to, jog visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. Minimais principais remtasi LAT 2006 m. birželio 12 d. nutartyje c. b. *P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V* [76]., kur nepaisant, kad atsakovai buvo nepilnamečiai ir neturėjo turto, atsižvelgus į pažeistą vertybę, atsakovų kaltę, kuriais ji padaryta, priteista 40 000 Lt suma kaip atitinkanti teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus. Taip pat ir iš LAT 2005 m. sausio 19 d. nutarties c. b. *Loreta Kireilytė v. Ona Budriūnienė* [61] matyti, jog pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą nukentėjusiajai priteisė, įvertinę ne tik žalą padariusio asmens turtinę padėtį, nukentėjusiosios patirtą dvasinį ir fizinį skausmą, tai, kad nukentėjusioji yra jauna moteris, veido subjaurojimas kenkia jos išvaizdai ir visiškai neišnyks, bet ir sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Tačiau dėl ribotos šių principų taikymo galimybės LAT pasisakė 2004 m. spalio 4 d. nutartyje c. b. *Arūnas Mileris, Valė Kilipienė v. VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, Sveikatos apsaugos ministerija* [59]: “nurodyti principai taikomi kaip teisės spragų užpildymo priemonė, kuomet nustatytos tik bendrosios elgesio taisyklės. Todėl esant pakankamai teisiškai sureguliuotiems klausimams ir egzistuojant teismų praktikai žalos dydžio klausimu, paminėti principai neturi būti taikomi kaip teisės aiškinimo ar kolizijų šalinimo priemonė“. Paneigiant tokią griežtą teismo poziciją minimų principų taikymo atžvilgiu, teisės doktrinoje teigiama, jog „teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai, be teisės spragų užpildymo, atlieka ir reglamentavimo bei teisės aiškinimo funkcijas, kurios

savo ruožtu įpareigoja tiek įstatymų leidėją, tiek teismą jų paisyti ir laikytis kiekvienoje situacijoje ir leidžia susiaurinti arba apskritai panaikinti teisės normos taikymo galimybę, jeigu jos taikymas sukeltų aiškiai neteisingą, neprotingą arba nesąžiningą rezultatą” [27, p. 129-130].

Nustatant neturtinės žalos dydį, teismas taip pat turi įvertinti paties nukentėjusiojo elgesį, ar jis neprisidėjo prie žalos atsiradimo ar padidėjimo. Kai žalai padėjęs atsirasti ar padidėti nukentėjusiojo asmens didelis neatsargumas nenustatomas, tai CK 6.282 str. 1 d. nustatyti neturtinės žalos dydžio mažinimo ar atsisakymo ją atlyginti kriterijai netaikomi. Šiuo atveju svarbi LAT 2005 m. rugsėjo 14 d. nutartis c. b. *O. M. v. D. B., Kretingos socialinių paslaugų centras* [65], kurioje teismas neatsižvelgė į nukentėjusiojo elgesį kaip kriterijų, mažinti neturtinės žalos dydį, remdamasis tuo, jog nukentėjusysis yra mažametis (žalos padarymo metu jam buvo 10 metų). Remiantis tokia teismo pozicija darytina išvada, jog mažamečio asmens elgesys negali būti vertinamas kaip didelis ar paprastas neatsargumas dėl šio asmens amžiaus sąlygoto psichinio ir fizinio nesubrendimo, nesugebėjimo sąmoningai elgtis pagal atsargaus ir rūpestingo žmogaus standartą. Iš esmės toks teismo aiškinimas atitinka Vokietijos teisėje įtvirtintą taisyklę, jog tam, kad asmens elgesys būtų vertinamas kaltės požiūriu, jis turi būti atitinkamo amžiaus, nuo kurio laikomas “galintis būti kaltu“ (vok. - *Verschuldensfähigkeit*). Vokietijoje toks amžius yra 7 metai (o eismo įvykių atveju - 10 metų), kurio sulaukus laikoma, jog mažametis yra pakankamai sąmoningas, kad suvoktų būtinybę pačiam saugotis (vengti) žalos atsiradimo, elgtis atidžiai ir rūpestingai [22, p. 169-170]. Tačiau Lietuvoje yra neaišku, nuo kokio amžiaus asmens elgesys jau gali būti vertinamas kaip didelis ar paprastas neatsargumas, kadangi nei įstatymų leidėjas nėra nustatęs, nei teismų praktika nėra suformuota šiuo klausimu.

Nustatant neturtinės žalos dydį turi būti atsižvelgta ir į ginamų vertybių specifiką bei jų tarpusavio santykį, nes asmens teisės į gyvybę ir sveikatą, kurios savo esme yra absoliučios teisės, bei teisės į privatų gyvenimą, garbę ir orumą, kurios yra santykinės teisės, negali būti vertinamos vienodai neturtinės žalos dydžio aspektu. LAT formuoja praktiką tokia linkme, jog esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai, kurie “teismų nustatyti įvertinant sužalojimo sunkumą, išlikusį ieškovės sveikatos ir išvaizdos pažeidimą, asmenines savybes - jauną amžių, profesinį išsilavinimą ir galimybių praradimą“ [48].

LAT savo praktikoje dažnai kritikuoja žemesnės instancijos teismų sprendimus dėl to, jog šie, nustatydami neturtinės žalos dydį, neatsižvelgia į visus įstatyme nurodytus

kriterijus. Pvz., LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartyje c. b. *Neringa Žungailienė v. SP UAB "Vilniaus troleibusai", ADB "Preventa"* [48] nesutiko su bylą nagrinėjusių teismų nustatytais neturtinės žalos dydžiais, nes pirmosios instancijos teismas nustatydamas neturtinės žalos dydį iš esmės rėmėsi tik sužalojimo pasekmėmis, nukentėjusios patirtais fiziniais ir dvasiniais išgyvenimais, o apeliacinės instancijos teismas iš esmės rėmėsi tik atsakovo turtine padėtimi. LAT 2004 m. lapkričio 17 d. nutartimi c. b. *Gintarė Gogytė v. UADB "Balticums draudimas"* [60] apskritai panaikino žemesnės instancijos teismų sprendimus argumentuodamas, kad teismai nevertino neturtinės žalos atlyginimo dydžiui turinčių reikšmės kriterijų bei aplinkybių, numatytų įstatymuose.

Palyginimui dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo galima pateikti Vokietijos teisę, kurioje taip pat dėl patirto sveikatos sužalojimo asmuo turi teisę gauti neturtinės žalos (vok. - *Schmerzensgeld*) atlyginimą. Priteisiant jį teismas atsižvelgia į nukentėjusiojo patirtų fizinių skausmų ir psichinių kančių dydį ir trukmę, kokia apimti šie neigiami potyriai pakenkė nukentėjusiojo galėjimui dalyvauti socialiniame gyvenime, taip pat į žalą padariusio asmens kaltės laipsnį (pavyzdžiui, laikomasi principo, jog asmuo, atsakantis esant kaltei, turėtų atlyginti daugiau neturtinės žalos nei tas, kuris dėl tokios pačios veikos atsako pagal griežtą atsakomybę), jo elgesį po neteisėtos veikos (pavyzdžiui, nukentėjusiojo dvasinės kančios padidinamos, kai kaltininkas ar jo draudikas be objektyvaus pagrindo atidėlioja pareigos atlyginti žalą vykdymą, sudaro dirbtines žalos reguliavimo kliūtis arba be "būtinio reikalo" ginasi remdamiesi teiginiais, kurie nukentėjusįjį žeidžia asmeniškai), nukentėjusiojo kaltę dėl žalos atsiradimo bei kitas konkretaus atvejo aplinkybes. Taip pat atsižvelgiama ir į ekonominius nukentėjusiojo bei kaltininko santykius: kuo geresnė kaltininko turtinė padėtis ir kuo nepalankesnė nukentėjusiojo, tuo turi būti priteisiama didesnė neturtinė žala. Tačiau pastarasis žalos dydžio vertinimo kriterijus teisės doktrinoje kritikuojamas, nes "nesuprantama, kodėl turtinė šalių padėtis nustatant neturtinės žalos dydį vaidina tam tikrą vaidmenį, kai tuo tarpu turtinės žalos atlyginimo atveju neturi jokios reikšmės". Vokietijoje teismai, nustatydami neturtinės žalos dydį, taip pat orientuojasi į taip vadinamas "neturtinės žalos lenteles" (vok. - *Schmerzensgeldtabellen*). Jos parengtos remiantis gausiu skaičiumi teismų sprendimų, kur atsižvelgiant į aplinkybes, sužalojimų sunkumą, nukentėjusiųjų amžių, dažnai ir lytį bei profesiją, neturtinės žalos dydis siejamas su teismų pripažintomis neturtinės žalos sumomis konkrečiose bylose. Tačiau šios apžvalgos siūlo tik apytikslį atspirties tašką nustatant neturtinės žalos dydį, nes ir išoriškai vienodai sunkiuose sužalojimuose konkrečiais atvejais būtent ypatingos aplinkybės gali lemti žymų neturtinės žalos padidinimą ar sumažinimą [24, p. 275–279].

2.2.3. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybė

Tiek teisės teorijoje, tiek teisės praktikoje neginčijama, jog teisę į neturtinės žalos atlyginimą visada turi fizinis asmuo, kurio sveikatai yra padaryta žalos (nukentėjusysis). Tokią nuostatą įtvirtinta tiesiogiai CK 6.283 str., reglamentuojančiame žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju. Tačiau lygiai taip pat teisės doktrinoje yra keliamas klausimas, ar kiti asmenys, artimai susiję su nukentėjusiuoju, patyrę tam tikrus dvasinius, psichinius išgyvenimus (skausmą, nerimą, susirūpinimą ir pan.) dėl nukentėjusiojo sveikatos sužalojimo, gali reikalauti atlyginti jiems dėl to padarytą neturtinę žalą. Skirtingai nei CK 6.284 str., įtvirtinantis trečiųjų asmenų teisę į neturtinės žalos atlyginimą trečiojo asmens gyvybės atėmimo atveju, CK 6.283 str. tokia teisė tretiesiems asmenims nenumatyta.

Šiuo atveju nors ir negausi, tačiau reikšminga LAT praktika, kurioje teismas yra išreiškęs savo poziciją dėl trečiųjų asmenų teisės gauti neturtinės žalos atlyginimą. LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c. b. *L.Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė* [63] laikytina precedentu Lietuvos teismų praktikoje, kadangi LAT, įgyvendindamas teismų praktikos formavimo funkciją, paliko galioti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimus, kuriais neturtinės žalos atlyginimas buvo priteistas ne tik patiems sužalotiems vaikams, tačiau ir jų tėvams. Teismas, atmesdamas atsakovo kasacinio skundo argumentus, jog teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik nukentėjusieji vaikai, kad nė vienam iš jų tėvų atsakovo darbuotojai žalos nepadarė, o aplinkybė, kad gydant vaikus tėvas buvo donoru taip pat nėra pagrindas reikalauti neturtinės žalos, nes įstatymas artimiems asmenims, kurie yra nukentėjusių pacientų donorai, nesuteikia teisės į neturtinės žalos atlyginimą, savo poziciją grindė taip: “Fiziniam asmeniui neturtinė žala padaroma fizinio ir dvasinio pobūdžio pakenkimais, kurie sukelia kančias ir išgyvenimus. Tai yra asmeniui nenaudingas poveikis. Neigiamas fizinis poveikis, pasireiškęs pavojingų gyvybei sunkių kūno sužalojimų padarymu, yra lydimas paties sužaloto asmens dvasinių išgyvenimų, kurie asmeniui yra destruktivūs ir dėl to vertinami kaip darantys neturtinę žalą. Su sužalotu asmeniu susijusiems asmenims (tėvams, vaikams, sutuoktiniui) gali būti padaryta rimta neturtinė žala, pasireiškianti dideliu neigiamu poveikiu. Pirmiausia tai pasakytina apie asmenis, kurie emociškai labai susiję su nukentėjusiuoju. Tai - tėvai, vaikai, sutuoktiniai, kurių tarpusavio santykiai yra labai glaudūs. Ar jie tokie yra, turi būti sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju. Jeigu fizinė žala yra padaryta ką tik gimusiems naujagimiams, lauktiems šeimoje, siejant su šiuo faktu gražias bendro normalaus gyvenimo viltis, tai pats naujagimių žalojimo faktas

abiem tėvams sukelia neigiamus, ypač didelius dvasinius išgyvenimus.<...> Neturtinė žala yra padaroma fizinių kančių ir didelių dvasinių išgyvenimų sukėlimu. Naujagimių fizinio sužalojimo, sukeltą gyvybei pavojingus sunkius kūno sužalojimus, atveju tokia žala padaroma patiems naujagimiams ir jų tėvams ypač dėl glaudaus ryšio, išgyvenimo dėl naujagimio, kaip bejėgės būtybės, sužalojimo”. Taigi LAT konstatavo, jog sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principus atitinka neturtinės žalos priteisimas tiek vaikams, tiek tėvams, nes smarkiai sužalojus naujagimius, neturtinė žala buvo padaryta tiek jiems patiems, tiek jų tėvui, kaip priverstiniam donorui, tiek apskritai tėvams dėl ypatingo dvasinio ir fizinio tėvų ir vaikų ryšio.

Tuo tarpu LAT 2005 m. balandžio 25 d. nutartyje c. b. *Audrius Daukantas, Audronė Daukantienė v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė* [64] nusprendė priešingai. Šioje byloje ieškovė (nukentėjusiojo vaiko motina) prašė atlyginti neturtinę žalą, kurią ji patyrė dėl ligoninės darbuotojų netinkamų pareigų vykdymo atsiradusios jos sūnaus sunkios sveikatos būklės. Savo reikalavimą ieškovė grindė tuo, jog ji išgyveno stiprius dvasinius sukrėtimus, nes medikai teigė, jog tikimybė, kad sūnus išgyvens, yra nedidelė, ji daug laiko praleido su sūnumi, dėl to negalėjo tinkamai atlikti savo darbo pareigų. LAT šioje byloje sukritikavo apeliacinės instancijos teismą, tenkinusį ieškovės reikalavimą dėl neturtinės žalos jai priteisimo, argumentuodamas tuo, jog “neturtinė žala pagal savo pobūdį yra asmeninė žala, t. y. ji tiesiogiai susijusi su asmeniu, neatskiriama nuo jo asmenybės ir priklauso nuo jo paties išgyventų emocijų. Pacientas, kuriam buvo netinkamai suteiktos sveikatos priežiūros paslaugos, turi teisę į su tuo susijusios neturtinės žalos atlyginimą. Kadangi neturtinė žala yra asmeninio pobūdžio, tai kiti asmenys, kurie nėra nukentėjusieji, bet susiję su asmeniu, patyrusiu tokią žalą, teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik išimtiniais atvejais. CK nenumatyta kitų asmenų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už nukentėjusiojo asmens sužalojimus bendrais pagrindais, todėl ieškovė neturi teisės reikalauti neturtinės žalos už sūnaus patirtą žalą sveikatai”. Taigi LAT padarė išvadą, jog ieškovės atvejis neatitinka išimtinumo sąlygų, todėl jos neturtinė žala, patirta dėl sūnaus sveikatos sutrikimų, neatlygintina.

Nagrinėjamu klausimu aktuali ir LAT 2007 m. sausio 2 d. nutartis c. b. *R. L., R. L. v. A. J., UAB DK “Baltic Polis”* [79]. Šioje byloje ieškovas R. L. (tėvas), grįsdamas savo reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, nurodė, jog jo patirta neturtinė žala pasireiškė ne tik fiziniu skausmu, dvasiniais išgyvenimais, nedarbingumu dėl autoavarijoje patirtų sužalojimų, tačiau ir dvasiniais išgyvenimais dėl sūnui R. L. padarytų sužalojimų. Taigi skirtumas nuo anksčiau aptartų bylų šiuo atveju yra tas, kad ieškovas pats buvo nukentėjusiuoju, turėjusiu teisę į neturtinės žalos atlyginimą, tačiau jo patirta neturtinė

žala pasireiškė ne tik kaip autoavarijoje sužaloto asmens kentėjimai, bet taip pat ir kaip sužaloto sūnaus tėvo patirti išgyvenimai. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškovo R. L. (tėvo) reikalavimą tenkino ir pažymėjo, kad jam padaryta neturtinė žala tiek dėl jo paties kūno sužalojimo, tiek dėl išgyvenimų, susijusių su jo sūnaus sužalojimu (kaip tėvo išgyvenimai dėl sūnaus sveikatos būklės ir gyvenimo perspektyvų), t. y. su sužalotu asmeniu susijusiems asmenims (tėvams, vaikams, sutuoktiniui) gali būti padaryta rimta neturtinė žala, pasireiškianti dideliu neigiamu poveikiu (ieškovo išgyvenimai iki greitosios pagalbos atvykimo buvo itin skausmingi, sukėlė ypatingą nerimą, nuolatinis rūpinimasis vaiku ligoninėse, laukiant operacijų rezultatų, vaiko mokymosi organizavimas namų sąlygomis taip pat sukėlė dvasinius išgyvenimus ir nepatogumus). LAT pritarė šioms teismų išvadoms, ir nurodė, jog “fizinio asmens ir jo artimųjų sveikatos sužalojimo atveju fizinis skausmas ar dvasiniai išgyvenimai pasireiškia jo paties ar jam artimų žmonių (šiuo atveju nepilnamečio vaiko) pavojingu gyvybei sunkių kūno sužalojimų padarymu autoavarijos metu ir yra vertinami kaip darantys neturtinę žalą tiek dėl to, kad sunkiai buvo sužalotas tiek kartu važiavęs vaikas, tiek dėl pačiam tėvui padaryto nežymaus sveikatos sužalojimo, nes abu kentėjo nuo fizinio skausmo ir dvasinių išgyvenimų“.

Apibendrinant kasacinės instancijos teismo formuojamą teismų praktiką galima daryti išvadą, kad asmeniui, kuris pats nepatyrė fizinių sužalojimų, bet išgyveno dėl jam itin artimo ir brangaus žmogaus sužalojimo, neturtinė žala gali būti priteisiama pagal konkrečios bylos aplinkybes. Tačiau lyginant LAT pozicijas analizuotose nutartyse, kritikuotina tai, jog teismas tretiesiems asmenims neturtinės žalos atlyginimą priteisia iš esmės remdamasis tik sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, kurie savaime nėra pakankami pagrįsti civilinės atsakomybės išplėtimą atlygintinos žalos atžvilgiu, juolab kad CK tokia teisė iš principo nenumatyta, o ir pats teismas konkrečių tokios teisės įgyvendinimo sąlygų savo praktikoje neformuluoja. Todėl siekiant išspręsti žalą padariusio asmens atsakomybės išplėtimą, įpareigojant jį atlyginti neturtinę žalą ne tik tiesiogiai dėl sveikatos sužalojimo nukentėjusiems asmenims, klausimą iš esmės reikia įstatymų leidėjo įsikišimo [18, p. 50].

Nagrinėjant trečiųjų asmenų teisę į neturtinės žalos atlyginimą, reikšminga 1975 m. kovo 14 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rezoliucija Nr. (75)7 dėl kompensacijos, padarius žalą fizinio asmens sveikatai ar atėmus gyvybę (toliau - Rezoliucija), kurios 13 p. valstybėms - Europos Tarybos narėms - siūloma savo įstatymuose numatyti principą, jog neturtinė žala turėtų būti atlyginama dėl asmens fizinio ar dvasinio pobūdžio sveikatos sužalojimo patyrusiems didelių, ypatingų dvasinių išgyvenimų jo tėvui, motinai

ar sutuoktiniui [26, p. 8]. Taigi iš esmės Rezoliucijoje numatytas bendras principas, jog kiti asmenys įprastai neturi teisės į neturtinės žalos atlyginimą dėl išgyvenimų, susijusių su nukentėjusiojo sveikatos sužalojimu. Tėvai ir sutuoktinis turi šią teisę tik patyrus nepaprastai didelius išgyvenimus dėl nukentėjusiojo sveikatos sužalojimo, t. y. trečiųjų asmenų teisė į neturtinės žalos atlyginimą galima tik išimtiniais atvejais.

Iš esmės panaši nuostata yra įtvirtinta ir Europos deliktų teisės principų 10:301 str. 1 d.: neturtinės žalos atlyginimo gali reikalauti taip pat asmenys, kuriuos su mirusiuoju ar sunkiai sužeistuoju sieja artimas ryšys [21]. Lyginant su Rezoliucija, Europos deliktų teisės principuose trečiųjų asmenų galimybė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo apibrėžiama ne nurodant konkretų subjektų ratą ir jų patirtų išgyvenimų pobūdį, tačiau apibendrintai nurodant, jog: a) tai turi būti artimai su nukentėjusiuoju susiję asmenys ir b) nukentėjusiojo sužalojimas turi būti sunkus, t. y. ne dėl kiekvieno sveikatos sužalojimo trečiųjų asmenų patirta neturtinė žala gali būti atlyginama.

Taigi sistemiskai aiškinant Rezoliucijoje bei Europos deliktų teisės principuose įtvirtintas nuostatas, galima išskirti tokias sąlygas, kurioms esant tretysis asmuo turi teisę į neturtinės žalos, patirtos dėl nukentėjusiojo sveikatos sužalojimo, atlyginimą:

- 1) tai turi būti nukentėjusiojo tėvas, motina, sutuoktinis, t. y. aiškus subjektų ratas; vertinant dabartinėje civilinėje teisėje pripažįstamą šeimos santykių modelį, prie tokių subjektų turėtų būti priskiriamas ir sugyventinis;
- 2) galimybė atlyginti neturtinę žalą turi būti siejama su padaryto teisės pažeidimo pobūdžiu ir gali būti pateisinama tik nukentėjusiojo sunkaus sveikatos sužalojimo atveju;
- 3) trečiąjį asmenį ir nukentėjusįjį turi sieti glaudus emocinis ryšys, t. y. nepakanka būti susijusiam tik tam tikru giminystės (teisiniu) ryšiu, reikia kad tai būtų ir artimi faktiniai šeimos ryšiai;
- 4) tretysis asmuo dėl nukentėjusiojo sveikatos sužalojimo turi patirti neturtinę žalą, pasireiškiančią kaip didelės dvasinės kančios ir išgyvenimai, nes iš esmės kiekvienu atveju įprastai yra patiriami vienokie ar kitokie neigiami emociniai išgyvenimai dėl artimojo sužalojimo, tačiau jie nėra ir neturi būti atlyginami. Todėl, pavyzdžiui, Vokietijos teisėje neturtinės žalos tretiesiems asmenims atlyginimo galimybė pripažįstama tik emocinio sukrėtimo atveju (vok. - *Schockschäden*), t. y. kai asmens emocinis sukrėtimas viršija normaliai tikėtina reakciją artimojo sužalojimo atveju, be to, toks psichopatologinis sutrikimas turi tęstis tam tikrą laiką ir asmeniui turi būti reikalinga medicininė priežiūra [17, p. 33].

Ir tik esant visoms šioms sąlygoms, atsižvelgus į kitas konkrečios bylos aplinkybes, galima priteisti trečiajam asmeniui neturtinės žalos atlyginimą. Bandymą laikyti tokios pozicijos, nors ji ir nėra tiesiogiai išreikšta ir pakankamai argumentuota, galima įžvelgti ir LAT praktikoje.

Teisės doktrinoje galimybė tretiesiems asmenims atlyginti neturtinę žalą taip pat nagrinėta ne kartą ir iš esmės joje padarytos tokios pačios išvados, tačiau pabrėžta ir keletas aspektų, į kuriuos būtina atkreipti dėmesį, priteisiant neturtinę žalą trečiajam asmeniui:

- 1) galimybę atlyginti neturtinę žalą reikia sieti su žalą padariusio asmens kalte, kaip vienu iš svarbiausių kriterijų sprendžiant tiek dėl žalos atlyginimo galimybės, tiek dėl jos dydžio (pvz., žalos atlyginimas leidžiamas tik jei žala sveikatai padaryta tyčia ar dėl didelio neatsargumo);
- 2) būtina spręsti, ar žalą padariusio asmens veiksmai gali būti laikomi neteisėtais trečiojo asmens atžvilgiu, ar žalą padaręs asmuo gali būti laikomas atsakingu ne tik už tiesiogiai nuo neteisėtų veiksmų nukentėjusio asmens sveikatos sužalojimą, bet ir už jo artimųjų išgyvenimus ar sveikatos sužalojimą. Atsižvelgiant į tai, jog CK 6.247 str. įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio doktrina, leidžianti teismui konkrečioje byloje atsižvelgti į teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus ir daugelį kitų reikšmingų aplinkybių, išplėstą žalą padariusio asmens teisinės atsakomybės apimtį būtų galima pagrįsti dauguma atvejų [18, p.53].

Pabrėžtina, jog teisės doktrinoje yra išreikšta ir nuomonė, kad trečiojo asmens kaip netiesioginio nukentėjusiojo teisė į neturtinės žalos atlyginimą laikoma išvestine, susijusia su tiesioginio nukentėjusiojo teise reikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo. Taigi tretysis asmuo gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo nepriklausomai, ar tiesiogiai nukentėjęs asmuo kreipėsi į teismą dėl žalos atlyginimo, ar ne (ar pasinaudojo teise reikalauti žalos atlyginimo),- užtenka, jog apskritai nukentėjusiajam atsiranda tokia teisė, t. y. jog atsiranda žalos atlyginimo teisiniai santykiai.

Galimybę atlyginti neturtinę žalą ir tretiesiems asmenims galima pagrįsti ir kitais argumentais. Kadangi kiekvieno fizinio asmens sveikata apima tiek fizinę, tiek ir psichinę sveikata, tai pagal CK neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaroma dėl sveikatos sužalojimo. Todėl trečiųjų asmenų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo visų pirma galima pateisinti remiantis CK 6.283 str., jei dėl sveikatos sužalojimo sukelti dvasiniai išgyvenimai išsivysto į psichikos ligą ar kitaip pakenkia sveikatai ir tokius asmens neigiamus išgyvenimus galima laikyti sveikatos sužalojimu nurodyto straipsnio prasme. Remiantis CK 6.283 str. norma, turėtų būti laikoma, kad tretieji asmenys turi

asmeninę teisę reikšti ieškinį dėl jų pačių patirto sužalojimo sveikatai. Tačiau reikia nepamiršti, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju, be pačios žalos, būtina nustatyti ir kitas civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, kaltę, priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir trečiojo asmens patirtos neturtinės žalos. Atsižvelgiant į tai, jog CK įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio doktrina, galima situacija, kai trečiasis asmuo bus vertinamas kaip nukentėjęs, turintis savarankišką neturtinės žalos reikalavimo teisę, t. y. bus tiesiogiai nukentėjęs asmuo. Toks aiškinimas atitiktų ir Europos deliktų teisės principų 10:202 str., reglamentuojantį turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, kuris apima ne tik kūno, bet ir psichinės sveikatos pakenkimą, jei pagal medicininius standartus tokį pažeidimą galima pripažinti liga.

Taigi atsižvelgiant į negausią, pakankamai neargumentuotą ir prieštaringą LAT praktiką, neaiškia įstatymų leidėjo pozicija, teigtina, kad įstatymų leidėjui reikia aiškiai apsispręsti dėl neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims modelio Lietuvoje, ypač siekiant išlaikyti teisinę interesų pusiausvyrą, tam, kad būtų išvengta potencialiai nepagrįstų ieškinių tokio tipo bylose, kad tretieji asmenys nepiktnaudžiautų šia teise reikšdami ieškinius dėl neturtinės žalos atlyginimo ir kad tai netaptų nepakeliama našta už žalą atsakingam asmeniui, t. y. reikia teisinio apibrėžtumo trečiųjų asmenų teisės į neturtinės žalos atlyginimą artimųjų sužalojimo atveju.

Nagrinėjant trečiųjų asmenų teisę į neturtinės žalos atlyginimą, svarbus šio klausimo aspektas yra neturtinės žalos atlyginimas paveldėjimo galimybė. Neturtinės žalos paveldėjimo galimybė nėra nustatyta nei Lietuvos teisės aktuose, nei plačiai nagrinėta teisės doktrinoje. Tačiau Konstitucinis teismas yra pasisakęs dėl neturtinės žalos paveldėjimo galimybės: “Konstitucijos 30 str. 2 d. įtvirtintas asmeniui padarytos ir atlygintinos žalos skirstymas į materialinę ir moralinę savaime nėra tapatus žalos skirstymui į tokią, kurios materialaus atlyginimo gali reikalauti vien tą žalą patyręs asmuo, bet ir tam tikri asmenys, ir tokią, kurios materialaus atlyginimo reikalauti gali vien tą žalą patyręs asmuo, nes pati galimybė materialiai atlyginti ją yra siejama vien su tuo asmeniu ir negali būti siejama su jokių kitu asmeniu. Antai <...> teisė reikalauti materialiai atlyginti asmeniui padarytą moralinę žalą vienais atvejais gali būti siejama vien su tą žalą patysusiu asmeniu, tačiau pagal Konstituciją yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai ši teisė gali pereiti tam tikriems kitiems asmenims” [28]. Taigi Konstitucinis teismas laikosi pozicijos, jog neturtinė žala tam tikrais atvejais gali būti paveldima, o tam tikrais atvejais - negali. Tokia Konstitucinio teismo nuomonė kritikuotina kaip neatitinkanti neturtinės žalos pobūdžio ir prigimties. Tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje pripažįstama, jog neturtinė žala yra asmeninio pobūdžio

žala, neatsiejamai susijusi su nukentėjusiu asmeniu. Ji pasireiškia betarpiškai pačiam nukentėjusiajam fiziniais skausmais, dvasiniu sukrėtimu, emocine depresija ir kitokiais neigiamais psichiniais išgyvenimais. CK 6.128 str. 2 d. numatyta, jog prievolė atlyginti žalą baigiasi, kai miršta kreditorius (nagrinėjamos temos atveju - asmuo, kurio sveikatai padaryta žala), kuriam ši prievolė turėjo būti įvykdyta asmeniškai arba kitokiu būdu yra neatsiejamai susijusi su kreditoriaus asmeniu. Ši prezumpcija gali būti nuneigiama tik, kai įrodoma, kad prievolė nėra neatsiejamai susijusi su kreditoriaus asmeniu ir gali būti vykdoma jo įpėdinių naudai. Tačiau, kaip minėta, neturtinė žala yra grynai asmeninio pobūdžio, todėl jos atlyginimo gali reikalauti tik ją patyręs asmuo. Tai patvirtina ir CK 5.1 str. 3 d., pagal kurią nepaveldimos asmeninės neturtinės teisės, neatskiriama susijusios su palikėjo asmeniu. Taigi jei asmuo, kurio sveikatai buvo padaryta žala, po tam tikro laiko miršta nespėjęs gauti neturtinės žalos ar apskritai nespėjęs kreiptis dėl žalos, padarytos sveikatos sužalojimu, atlyginimo, jo įpėdiniai neturi tokios reikalavimo teisės. Todėl laikytini prieštaraujanciais nustatytam teisiniam reglamentavimui teismų sprendimai, kuriais sužaloto ir vėliau mirusio nukentėjusiojo įpėdiniams priteisiamas nukentėjusiojo reikalautos neturtinės žalos atlyginimas (pavyzdžiui, LAT 2007 m. vasario 19 d. nutartis c. b. *M. B. v. O. D. B.* [81], kuria LAT paliko nepakeistą apeliacinės instancijos teismo sprendimą nukentėjusiosios teisių perėmėjai priteisti mirusiosios reikalaujamą neturtinės žalos atlyginimą). Palyginimui paminėtina, jog “kai kuriose valstybėse reikalavimo teisė į neturtinės žalos atlyginimą yra paveldima, o, pvz., Olandijoje ir Ispanijoje paveldėjimo galimybė siejama su sąlyga, jog nukentėjusysis tokio reikalavimo teisę realizavo dar prieš mirtį, t. y. kreipėsi dėl žalos atlyginimo“ [22, p. 384].

Nagrinėjant įpėdinių teisę gauti neturtinės žalos atlyginimą pagal Lietuvos teisę, svarbu pabrėžti, jog šie asmenys gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo kaip savarankiškai nukentėjusieji pagal CK 6.284 str., jei tik tenkinamos atitinkamos normos sąlygos. Tokiu atveju jie traktuotini ne kaip nukentėjusiojo patirtos neturtinės žalos paveldėtojai, bet kaip nukentėjusieji, patys asmeniškai patyrę neturtinės žalos dėl kito asmens gyvybės atėmimo.

2.3. Socialinio draudimo išmokų įskaitymas

Analizuojant žalos atlyginimo klausimą svarbu pažymėti, jog nukentėjusiajam, kurio sveikata yra apdrausta, sveikatos sužalojimo atveju mokamos socialinio draudimo išmokos (ligos pašalpa, vienkartinė kompensacija, periodinė kompensacija ir pan.). Šios

socialinio draudimo išmokos, vadovaujantis CK 6.290 str. 1 d., yra įskaitomos į atlygintinos žalos dydį. Tačiau tokiu atveju turi reikšmės tik privalomojo socialinio draudimo išmokos, nes savanoriškojo draudimo išmokos į atlygintinos žalos dydį neįskaičiuojamos. Tokia taisyklė nustatyta todėl, kad išmokėjus socialinio draudimo išmokas valstybė įgyja regreso teisę išieškoti iš žalos padariusio asmens. Todėl dalį padarytos žalos iš ją padariusio asmens išieško nukentėjusysis, o kitą dalį - Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Tokiu būdu iš žalos padariusio asmens išieškoma visa žala, o nukentėjusiajam kompensuojama visa padaryta žala - tenkinamas visiško nuostolių atlyginimo principas. Jeigu socialinio draudimo sumos nebūtų įskaitomos, tai nukentėjusysis gautų daugiau nei jam padaryta žalos, o tai reikštų nepagrįstą praturtėjimą¹³.

Kadangi teismų praktikoje nagrinėjamu klausimu buvo kilę neaiškumų dėl subjektų, iš kurių socialinio draudimo įstaigos turi teisę regreso tvarka reikalauti išmokėtų sumų gražinimo - ar tai yra tik už žalą atsakingas asmuo, ar gali būti ir jo civilinės atsakomybės draudikas,- LAT išaiškino, jog "jei sveikatos draudimo įstaigos teisės aktų nustatytais atvejais išmokėjusios išmokos įgyja reikalavimo teises į kaltą dėl žalos padarymo asmenį, jos gali reikalavimą pateikti ir draudikui, apdraudusiam kaltininko civilinę atsakomybę, nepriklausomai nuo to, ar tokia teisė numatyta civilinės atsakomybės draudimo teisiniu santykiu reglamentuojančiuose įstatymuose" [73, 75]. Tačiau jeigu žalos padarė asmuo, kuris mokėjo už nukentėjusįjį draudimo įmokas, tai draudimo išmokas išmokėjusios socialinio draudimo įstaigos neįgyja regreso teisės, kadangi galimybė išieškoti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos sumokėtas nukentėjusiajam sumas iš atsakingo už žalą asmens iš esmės reikštų pastarojo nubaudimą

¹³ Šiuo atveju svarbi LAT Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 1 d. nutartis c. b. *Vitas Mališauskas v. Vytenis Kliučys*, Nr. 3K-3-877/2001, kat. 39.6.2.2, kurioje konstatuota, jog pagal iki 1998 m. gruodžio 21 d. galiosią 1964 m. CK 498 str. redakciją, atlyginant nuostolius nenumatyta galimybė "atsižvelgti į tai, ar nukentėjusiajam paskirta invalidumo pensija, ar nepaskirta". Toks teisinis reguliavimas iš esmės reiškė nukentėjusiojo nepagrįsto praturtėjimo galimybę. Nors nuo 1998 m. gruodžio 21 d. ši CK norma buvo pakeista nurodant, jog atlygintina žala mažinama sumomis, išmokėtomis už suteiktas sveikatos priežiūros paslaugas, apmokėtas iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto ar valstybės biudžeto, tačiau vis tiek liko ydinga, kadangi atlygintinos žalos dydžio nenumatyta mažinti socialinio draudimo išmokomis, mokamomis dėl ligos ir pan.

3. Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, kaip alternatyvaus žalos kompensavimo būdo, taikymas atlyginant žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai

Civilinės atsakomybės institutas nėra vienintelis fizinio asmens sveikatai padarytos žalos atlyginimo būdas. Kartu su civiline atsakomybe gali būti ir yra taikomos kitos, alternatyvios žalos kompensavimo sistemos: socialinis draudimas, įvairios kitos draudimo rūšys (pvz., civilinės atsakomybės draudimas), teisėtais veiksmais padarytos žalos kompensavimas ir kt. Teismų praktikoje daugiausia klausimų kyla dėl transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, kaip alternatyvaus žalos atlyginimo būdo, taikymo. Todėl tikslinga atitinkamus klausimus išskirti ir nagrinėti atskirai:

- 1) atsakingo draudiko ir žalą padariusio asmens santykių prigimtis atlyginant žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai autoįvykio metu;
- 2) atsakingo draudiko pareiga atlyginti neturtinę žalą.

3.1. Atsakingo draudiko ir žalą padariusio asmens santykių prigimtis atlyginant žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai autoįvykio metu

Aktualus klausimas nagrinėjant žalos sveikatai atlyginimo klausimą, kai žalą padariusio asmens civilinė atsakomybė apdrausta privalomuoju civilinės atsakomybės draudimu, yra: kokie santykiai sieja transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo draudiką ir žalą padariusį asmenį, o kartu ir kokia turi būti atsakingo už žalą asmens ir draudiko procesinė padėtis, nagrinėjant bylą dėl žalos sveikatai atlyginimo teisme. LAT praktika šiuo atveju iš esmės yra vienoda - draudėjas ir draudikas atsako solidariai kaip bendraatsakoviai. Tačiau LAT 2005 m. lapkričio 21 d. nutartyje c. b. *Jolanta Vaitkutė v. Kazimieras Norvaiša* [68], 2006 m. sausio 4 d. nutartyje c. b. *V. R. v. F. A. K.* [72] ir 2007 m. sausio 2 d. nutartyje c. b. *R. L., R. L. v. A. J., UAB DK "Baltic Polis"* [79] laikėsi pozicijos, jog turi būti taikoma subsidiarioji draudiko ir draudėjo atsakomybė.

Pirmiausia, norint atsakyti, kokia - solidarioji ar subsidiarioji - atsakomybė sieja draudėją ir atsakingo draudiką, reikia išsiaiškinti, kokia apskritai yra civilinės atsakomybės draudimo esmė ir tikslas. LAT jurisprudencijoje šiuo klausimu yra pasisakyta gana plačiai:

1. Esant apdraustai atsakingo už žalos padarymą asmens civilinei atsakomybei, nukentėjusysis įgyja teisę reikšti tiesioginį ieškinį draudikui. Civilinės atsakomybės draudimo atveju draudimo išmokos mokėjimo sąlyga yra draudėjo pareigos atlyginti žalą atsiradimas. Civilinės atsakomybės santykiuose atsakingas už padarytą žalą asmuo (draudėjas) yra skolininkas, o nukentėjęs - kreditorius, turintis teisę reikalauti žalos atlyginimo. Kadangi kreditorius turi teisę reikšti tiesioginį ieškinį draudikui, o nedraudiminio įvykio atveju arba kai draudimo išmokos nepakanka žalai atlyginti - ir žalą padariusiam asmeniui, tai užtikrinamas visiško žalos atlyginimo principo įgyvendinimas [74]. Taigi iš esmės įtvirtinta solidarioji draudiko ir draudėjo atsakomybė.
2. Sprendžiant, kokia turi būti atsakovo civilinės atsakomybės draudiko procesinė padėtis byloje, svarbu ne tik atsižvelgti į civilinės atsakomybės draudimo instituto esmę, bet taip pat įvertinti konkrečioje civilinės atsakomybės draudimo sutartyje šios sutarties šalių nustatytas sąlygas. Civilinės atsakomybės draudimo esmė - įstatymo nustatyta tvarka perkelti žalą padariusio asmens civilinę atsakomybę kitam asmeniui, tiesiogiai nepadariusiam žalos, bet už ją atsakingam pagal sutartį. Esant civilinės atsakomybės draudimui, trečiojo asmens patirtą žalą turėtų atlyginti draudimo kompanija, kurioje draudėjas yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę. Savo teisine prigimtimi civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai, todėl pagal CK 6.191 str. žalą patyręs asmuo gali reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš draudiko, jeigu draudėjas ir draudikas nėra susitarę kitaip. Kadangi pagal savo teisinę prigimtį civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes, ieškinys gali būti reiškiamas: žalą padariusiam asmeniui (tada jo draudikas turi būti įtrauktas į bylą kaip trečiasis asmuo); tiesiogiai draudikui (tada žalą padaręs asmuo įtraukiamas į bylą kaip trečiasis asmuo); už žalą atsakingam asmeniui ir jo civilinės atsakomybės draudikui - šiuo atveju jie būtų bendraatsakoviai [77]. Šiuo atveju iš esmės įtvirtinta subsidiarioji draudėjo ir draudiko atsakomybė.

Apibendrintai galima teigti, jog LAT išreiškia požiūrį, kad civilinės atsakomybės draudimo sutarties esmė yra civilinės atsakomybės perkėlimas, bet kartu pripažįstama, jog pagal teisinę prigimtį civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai. Tačiau pastaruoju atveju negalima reikšti reikalavimų draudėjui, nes šis yra kreditorius draudiko atžvilgiu. Lygiai taip pat tarp nukentėjusiojo ir draudėjo atsiranda

prievolė atlyginti žalą (bet ne išmokėti draudimo išmoką), tačiau delikto, o ne sutarties pagrindu (kaip pirmu atveju). Kaip matyti, prievolės atsiranda skirtingais pagrindais.

Remiantis teisės doktrinoje išreikšta nuomone, nepagrįsta teigti, kad tai subsidiarioji prievolė, nes pagrindinė prievolė yra tarp draudėjo ir nukentėjusiojo. Jei laikytume, jog vis tik galima subsidiarioji draudiko ir draudėjo atsakomybė ir draudėjas būtų patraukiamas trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, o draudikas dėl tam tikrų aplinkybių neatlygintų visos ar dalies žalos, tada, norint gauti žalos atlyginimą, nukentėjusiajam reikėtų inicijuoti naują bylą prieš draudėją. Tokios pasekmės atsirastų, nes tretysis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų, nėra šalis, todėl teismo sprendimas negali sukurti jam teisių ar pareigų [20, p. 161-162]. Be to, tokia sistema labiau tarnautų draudėjui. Atsižvelgiant į šias išvadas, laikytina nepagrįsta kasacinės instancijos teismo pozicija LAT 2005 m. lapkričio 21 d. nutartyje c. b. *Jolanta Vaitkutė v. Kazimieras Norvaiša* [68] lyginant ją su 2006 m. sausio 4 d. nutartimi c. b. *V. R. v. F. A. K.* [72], kur, pirmosios bylos atveju, teismas netenkino ieškovo reikalavimo atlyginti neturtinę žalą iš draudėjo, kaip iš netinkamo atsakovo (draudikas buvo trečiuoju asmeniu), o antruoju atveju - tenkino. Tad pirmuoju atveju iš esmės LAT išreiškė poziciją, jog draudėjo ir draudiko atsakomybė yra subsidiarioji, todėl pirmiausia privaloma kreiptis į draudiką dėl žalos atlyginimo. Taip pat abejotina LAT 2007 m. sausio 2 d. nutartis c. b. *R. L., R. L. v. A. J., UAB DK "Baltic Polis"* [79], kurioje kasacinės instancijos teismas visiškai nekritikavo pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų argumentų, jog draudiko ir draudėjo atsakomybė yra subsidiarioji, nors žemesnės instancijos teismuose tiek draudėjas, tiek draudikas byloje dalyvavo kaip bendraatsakoviai ir žala iš jų priteista remiantis solidariąją atsakomybę reglamentuojančiomis normomis.

Todėl draudikas ir atsakingas už žalą asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai, tačiau šių subjektų pareigos atlyginti žalą pagrindai ir apimtis yra skirtingi. Žalą padariusio asmens pareiga atlyginti padarytą žalą kyla pagal deliktą, todėl jam taikomas visiško žalos atlyginimo principas. Draudiko pareiga atlyginti žalą kyla iš draudimo sutarties, todėl jam atsakomybė taikoma tik sutartyje numatytais sąlygomis ir tvarka (ribota civilinė atsakomybė).

Privalomojo civilinės atsakomybės draudimo atveju pareigą sudaryti draudimo sutartį numato valstybė. Ši pareiga numatoma siekiant apsaugoti nukentėjusįjį ir visą visuomenę nuo to, kad tose veiklos srityse, kur žala dažna ir didelė, padaręs žalą asmuo gali neturėti pakankamai turto šiai žalai atlyginti. Todėl valstybė ir turi sudaryti sąlygas, kad nukentėjęs asmuo gautų žalos atlyginimą. Įstatymu suteikdama teisę nukentėjusiajam

reikalauti draudimo išmokos tiesiai iš draudiko, valstybė padidina visiško žalos atlyginimo galimybę [23, p. 6-7]. Tiesioginio reikalavimo atsakingam draudikui teisė numatyta ir Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme (toliau - Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas) [5]. Esant tokiam teisiniam reglamentavimui vis dėlto kyla klausimas, ar nukentėjusysis privalo pirma kreiptis į draudiką dėl žalos atlyginimo, ar gali kreiptis ir į žalą padariusį asmenį. Tiek iš CK 6.254 str. 2 d., tiek iš Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 13 str. 1 d. nuostatų tiesiogiai neišplaukia, jog šiose normose įtvirtinta nukentėjusio asmens pareiga pirmiausia dėl žalos atlyginimo kreiptis į atsakingą draudiką. Priešingai, šios nuostatos turi būti aiškinamos taip, jog nukentėjusysis įgyvendindamas savo teisę kreiptis dėl draudimo išmokos tiesiogiai į draudiką, negavo patirtiems nuostoliams lygios draudimo išmokos. Tai, kad nukentėjęs asmuo turi teisę, bet ne pareigą, kreiptis į draudiką dėl draudimo išmokos, patvirtina ir CK 6.254 str. komentare [14, p. 354-355] bei LAT praktikoje išreikšta nuomonė, jog draudikas ir žalą padaręs asmuo atsako kaip solidarieji skolininkai. Todėl tokiu atveju kreditorius (nukentėjusysis) turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi, tiek vienas bendraskolis (CK 6.6 str. 4 d.), pabrėžiant, jog draudiko atsakomybė ribota, o draudėjo - neribota. Taip pat ir Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo [4] 94 str. teigia, jog nukentėjęs trečiasis asmuo turi teisę tiesiogiai reikalauti, kad draudikas, apdraudęs atsakingo už žalą asmens civilinę atsakomybę, išmokėtų draudimo išmoką.

Įpareigojimas nukentėjusiųjų kreiptis dėl žalos atlyginimo pirmiausia į draudiką, pažeistų nukentėjusiojo interesus, ypač tada, kai draudikas yra nemokus, motyvuotai atsisako mokėti draudimo išmoką ir pan. Be to, tokia pareiga pažeistų sutarčių teisės principą, jog dviejų šalių sudaryta sutartis negali sukurti pareigų tretiesiems asmenims.

3.2. Atsakingo draudiko pareiga atlyginti neturtinę žalą

2001 m. birželio 14 d. buvo priimtas Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas, kurio 13 str. 1 d. numatyta, jog transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma yra 30 000 litų asmeniui ir 30 000 litų turtui. 2004 m. kovo 5 d. minėtas įstatymas buvo pakeistas, 11 str. 1 d. nurodant, jog transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio yra 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 500 eurų dėl neturtinės

žalos padarymo) bei 100 000 eurų dėl žalos turtui¹⁴. Nagrinėjant nurodomų nuostatų taikymą teismų praktikoje pastebima, jog esminis ir daugiausia problemų keliantis klausimas yra, ar pagal 2001 m. birželio 14 d. Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymą dėl autoavarijoje patirtos žalos sveikatai atlyginama žala asmeniui apima ir neturtinės žalos atlyginimą, t. y., ar draudikas draudimo sumos ribose atlygindamas žalą asmeniui privalo atlyginti ir neturtinę žalą, atsiradusią dėl sveikatos sužalojimo.

Šiuo klausimu teismų praktika yra prieštaringa: pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai vienose bylose, kuriose reikalauta priteisti neturtinę žalą, atsiradusią dėl sveikatos sužalojimo eismo įvykio metu, iš draudiko, apdraudusio už žalą atsakingo asmens civilinę atsakomybę, tenkino šiuos reikalavimus draudimo sumos ribose, kitose bylose - neturtinės žalos atlyginimą priteisė tik iš draudėjo. Tuo tarpu LAT, nagrinėdamas bylas kasacine tvarka ir formuodamas teismų praktiką, laikosi vieningos pozicijos, jog draudiko pagal civilinės atsakomybės draudimo sutartį ir draudimo teisinius santykius reglamentuojančius teisės aktus įsipareigojama atlyginti žala asmeniui apima ne tik turtinę, bet ir neturtinę žalą. Įdomu tai, jog LAT bylose dėl neturtinės žalos, atsiradusios dėl gyvybės atėmimo autoavarijos metu, priteisimo iš draudiko yra išreiškęs ir visiškai priešingą nuomonę, kad “žala asmeniui reiškia tik turtinę žalą asmeniui, todėl neturtinę žalą privalo atlyginti už žalą atsakingas asmuo, o ne draudikas” [62].

LAT praktikoje galima išskirti tokius pagrindinius argumentus, įpareigojant draudiką atlyginti neturtinę žalą, atsiradusią sužalojus asmenį autoavarijoje:

1. Visiško žalos atlyginimo principas reiškia, jog turi būti atlyginama ir turtinė, ir neturtinė žala. Neturtinės žalos atlyginimas įeina į žalos sveikatai atlyginimą, nes neturtinė žala dėl savo asmeninio pobūdžio yra neatsiejama žalos asmens sveikatai dalis, be to, nukentėjusiojo dėl autoavarijos patiriama neturtinė žala yra laikytina atsiradusia kaip autoavarijos pasekmė [57].

2. Draudikas privalo atlyginti neturtinę žalą tik tuo atveju, jeigu prievolė atlyginti ją buvo apdrausta transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartimi, t. y. tik tuo atveju, jei prievolė atlyginti neturtinę žalą yra draudimo objektas pagal Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymą.

¹⁴ 2007 m. gegužės 17 d. naujos redakcijos Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 11 str. 1 d. įtvirtinta, jog transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma dėl vieno eismo įvykio Lietuvos Respublikos teritorijoje yra: 1) iki 2009 m. gruodžio 10 d. – 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 1 000 eurų dėl neturtinės žalos) ir 100 000 eurų dėl žalos turtui; 2) nuo 2009 m. gruodžio 11 d. iki 2012 m. birželio 10 d. – 2 500 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 2 500 eurų dėl neturtinės žalos) ir 500 000 eurų dėl žalos turtui; 3) nuo 2012 m. birželio 11 d. – 5 000 000 eurų dėl žalos asmeniui (tarp jų 5 000 eurų dėl neturtinės žalos) ir 1 000 000 eurų dėl žalos turtui.

Pagal jį, draudimo objektas yra transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinė atsakomybė už autoavarijos metu padarytą žalą, o žala asmeniui – tai žala trečiojo asmens sveikatai, padaryta autoavarijos metu ar atsiradusi kaip autoavarijos pasekmė. Kadangi žala asmeniui gali būti tiek turtinė, tiek neturtinė, o iš Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme pateiktos žalos asmeniui sąvokos neaišku, kokia jos apimtis, tai aiškinant žalos asmeniui sąvoką būtina atsižvelgti į 2000 m. CK. Kadangi pagal CK 6.250 str. 2 d., neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta asmens sveikatai, tai transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinė atsakomybė už autoavarijos metu padarytą žalą apima ne tik prievolę atlyginti turtinę žalą asmeniui, bet ir neturtinę žalą asmeniui, – atitinkamai ir pagal Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymą draudimo objektas yra prievolė atlyginti tiek turtinę, tiek neturtinę žalą asmeniui draudimo sumos ribose. Tokią išvadą patvirtina ir naujos redakcijos 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas, kuriame numatyta, kad draudimo suma yra 500 000 dėl žalos asmeniui (tarp jų 500 eurų dėl neturtinės žalos padarymo). Tad naujasis įstatymas neįvedė naujos neturtinės žalos atlyginimo prievolės, o tik apribojo jos dydį 500 eurų suma [66, 70].

3. Tais atvejais, kai draudiko įsipareigojamos atlyginti žalos asmeniui rūšis (turtinė, neturtinė) neaparta transporto priemonės savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartyje, nekonkretizuota šiuos draudimo santykius reglamentuojančiose teisės normose, draudikas atsako asmeniui už abiejų rūšių žalą - turtinę ir neturtinę. Tokiais atvejais draudiko atsakomybę už nukentėjusiajam padarytą žalą, neatsižvelgiant į jos rūšį, riboja tik draudimo išmokų dydis [74, 78, 82].

Tokią LAT poziciją dėl žalos asmeniui apimties (kad žala asmeniui apima ir neturtinę žalą) galima pagrįsti Vokietijos teise. Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymo dėl transporto priemonių valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo [13] 16 str. 1 d., reglamentuojančioje minimalias draudimo sumas, numatyta, jog minimali draudimo suma vienam autoįvykiui yra 7,5 milijono eurų už žalą asmeniui, 1 milijonas eurų už daiktinę žalą (vok. - *Sachschäden*) ir 50 tūkstančių eurų už gryną turtinę žalą (vok. - *reine Vermögensschäden*). Šis įstatymas atskleidžia apskritai Vokietijos teisėje egzistuojančias žalos rūšis, kur atskirai, skirtingai nei Lietuvos teisėje, neturtinė žala nėra išskiriama. Čia būtent žala asmeniui apima tiesiogines išlaidas, negautas pajamas ir neturtinę žalą, taip vadinamus “skausmo pinigus” (vok. - *Schmerzensgeld*). Remiantis Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio kodekso (vok. - *Bürgerliches Gesetzbuch*) [12] 253 str., piniginės kompensacijos (neturtinės žalos) gali reikalauti tik tas asmuo, kuris dėl kūno ar sveikatos sužalojimo, laisvės ar seksualinio apsisprendimo pažeidimo patyrė žalą, kuri nėra turtinė.

Tokiu būdu Vokietijoje neturtinė žala yra neatsiejama nuo žalos asmeniui, kai tuo tarpu Lietuvoje neturtinė žala asmeniui gali atsirasti ir dėl tam tikro neteisėto poveikio turtui (pvz., dėl vagystės, kaip nusikaltimo, kai pavagiamas ypač brangus žmogui antikvarinis daiktas). Todėl LAT formuojama praktika, jog 2001 m. birželio 14 d. redakcijos Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme vartojama sąvoka “žala asmeniui” turi būti aiškinama kaip apimanti tiek turtinę žalą, tiek neturtinę žalą, atsiradusią dėl sveikatos sužalojimo autoavarijos metu, atitinka Vokietijos teisėje esančią žalos asmeniui sampratą.

Tačiau visgi manytina, jog LAT formuojama šiuo klausimu praktika yra ginčytina, nes neatitinka CK įtvirtintos Lietuvoje egzistuojančios žalos rūšių koncepcijos, įstatymų galiojimo laike taisyklių, taip pat įstatymo leidėjo ketinimų priimant Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymą, nes:

1. CK 6.249 str. komentare [14, p. 341-344] išaiškinta, jog žala gali būti turtinė, kai nukenčia asmens ekonominiai interesai, ir neturtinė, kai nukenčia asmens neturtiniai interesai. Pagal tai, kokiam objektui padaroma, žala skirstoma į žalą turtui (pvz., daikto sunaikinimas) ir žalą asmeniui (pvz., sveikatos sužalojimas). Taigi išskiriamos trys žalos rūšys: žala turtui, žala asmeniui ir neturtinė žala. Tuo tarpu LAT formuoja praktiką tokia linkme, jog yra žala turtui ir žala asmeniui, o pastaroji gali būti ir turtinė, ir neturtinė. Tai prieštarauja ir sisteminiam CK normų aiškinimui: CK 6.249 str. reglamentuoja žalą ir nuostolius (turtinę žalą turtui ir turtinę žalą asmeniui), tuo tarpu CK 6.250 str. reglamentuoja atskirą žalos rūšį - neturtinę žalą, kuri nuo kitų žalos rūšių skiriasi ne tik savo pobūdžiu (pasireiškia kaip asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, emocinė depresija ir pan.), bet ir tuo, jog atlyginama ne kiekvienu atveju, kai atsiranda civilinė atsakomybė, o tik įstatymo nustatytais atvejais. Vieni iš tokių įstatymo nustatytų atvejų įtvirtinti to paties straipsnio 2 dalyje: “kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo“. Taigi neturtinė žala nėra žalos asmeniui dalis, nes nebūtinai yra susijusi su gyvybės atėmimu ar sveikatos sužalojimu (pvz., asmuo neturtinę žalą gali tirti ir dėl paskleistų neatitinkančių tikrovės duomenų, žeminančių jo garbę ir orumą).

2. Draudiko atsakomybė yra sutartinė, todėl jis atsako tik dėl tų įsipareigojimų, kuriuos prisiima sutartimi ar kuriuos jam numato draudimo teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai. Tad jeigu draudimo sutartyje nebuvo susitarta dėl neturtinės žalos atlyginimo, taip pat atsižvelgiant į tai, jog neturtinė žala atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais, o 2001 m. birželio 14 d. Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas bei 2001 m. rugsėjo 13 d. Vyriausybės nutarimu patvirtintos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo

taisyklės [11] (toliau – Taisyklės) tokio atvejo nenumatė, darytina išvada, kad žala asmeniui iki 2004 m. gegužės 1 d., kada įsigaliojo naujos redakcijos Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas ir kuriame numatytas neturtinės žalos atlyginimas, turi būti suprantama tik kaip turtinė žala asmeniui.

Ir nors draudikas įsipareigoja atlyginti žalą visiškai draudimo sumos ribose, tai neturi būti aiškinama, jog jis įsipareigoja atlyginti ir tos rūšies žalą, dėl kurios nesusitarta ir kurios jis neprivalo atlyginti pagal įstatymus. Kadangi draudiko atsakomybė yra ribota, ji gali būti ribojama ne tik draudimo sumomis, bet ir atlygintinos žalos rūšimis. Todėl iš draudiko galima reikalauti tik įstatyme ar sutartyje numatytos rūšies ir dydžio draudimo išmokos mokėjimo. Priešingu atveju būtų pažeisti teisingumo, sąžiningumo ir sutarties laisvės principai (draudikas privalėtų atlyginti tai, dėl ko nesusitarė ar dėl ko nėra įpareigotas teisės aktu), nepagrįstai išplečiama draudiko pareigų apimtis bei sumažinama atsakingo už žalą asmens atsakomybė.

3. LAT savo praktikoje neteisingai remiasi 2004 m. kovo 5 d. redakcijos Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymu, argumentuodamas, kad jis neįvedė naujos neturtinės žalos atlyginimo prievolės, o tik apribojo jos dydį 500 eurų suma, o tai neva patvirtina, jog ir pagal senos redakcijos įstatymo nuostatas žala asmeniui apima ir neturtinę žalą, nors tai tiesiogiai ir neįtvirtina. Šiuo atveju pažeidžiamas teisės teorijoje pripažinta taisyklės, jog negalimas plečiamasis įstatymo normos aiškinimas retrospektyviai.

4. Aiškinimas, jog žala asmeniui apima ir neturtinę žalą, neatitinka ir įstatymų leidėjo ketinimų bei poįstatyminių teisės aktų nuostatų. 2004 m. birželio 23 d. Vyriausybės nutarimu patvirtintose Eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklėse [10], taikomose kartu su 2004 m. gegužės 1 d. redakcijos Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymu, išskirtos 3 žalos rūšys, dėl kurių mokamos draudimo išmokos: žala asmeniui, neturtinė žala, žala turtui. Taip pat ir 2007 m. balandžio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komiteto išvadoje [85] bei 2007 m. gegužės 4 d. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto išvadoje [86] atsisakyta panaikinti draudimo sumų dėl neturtinės žalos nurodymą argumentuojant, jog neturtinė žala pagal Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymą iš viso būtų neatlyginama, nes sąvoka “žala asmeniui” apima tik žalą nukentėjusio asmens sveikatai ar žalą, atsiradusią dėl asmens gyvybės atėmimo, t. y. turtinę žalą, o nenurodžius atlyginamos neturtinės žalos, jos draudikas neprivalėtų atlyginti. Todėl atsižvelgiant į tai, įstatymų leidėjas Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme išskyrė neturtinę žalą, apribojant draudimo sumos dydį.

Taigi atsižvelgiant į šiuos pagrindus darytina išvada, jog žala asmeniui neapima neturtinės žalos. Norint įtvirtinti tokį teisinį reglamentavimą, kad draudikas turi atlyginti ir neturtinę žalą, atsiradusią dėl nukentėjusiojo sveikatos sužalojimo, įstatyme ji turi būti nurodyta atskirai, o ne kaip tam tikra atlygintinos žalos asmeniui dalis.

Taip pat keltinas klausimas, ar apskritai protinga reikalauti neturtinės žalos atlyginimo iš draudiko ir, jei taip, ar protinga ir teisinga riboti atlygintinos neturtinės žalos dydį? Pagal CK 6.250 str., neturtinės žalos dydį nustato teismas, nes tai fakto klausimas ir jo iš anksto įstatyme neįmanoma reglamentuoti. Taigi galimos atlyginti neturtinės žalos dydžio ribų negali nustatyti nei įstatymų leidėjas, nei tuo labiau draudikas. Žinoma, 2007 m. gegužės 17 d. redakcijos įstatymo numatyta maksimali 1000 eurų suma neturtinei žalai atlyginti neturi būti suprantama kaip pakeičianti CK įtvirtintą bendrą nukentėjusiojo teisę gauti visą žalos atlyginimą, kadangi privalomasis draudimas įtvirtina ne savarankiškus žalos atlyginimo principus, bet tik numato kokių sumų neviršijant atsakomybę už žalą padariusį asmenį turi prisiimti draudikas,- privalomasis draudimas negali panaikinti kaltininko atsakomybės, nes tai tik pagalbinis institutas, palengvinantis žalos atlyginimo gavimą nukentėjusiajam. Taigi įstatyme numatyta tiksliai apibrėžta neturtinės žalos suma reiškia tik draudiko ribotą sutartinę atsakomybę ir visiškai nepanaikina paties kaltininko atsakomybės dėl šios žalos rūšies atlyginimo nukentėjusiajam.

Tačiau taip pat svarstytinas klausimas, ar nukentėjusiajam nereikalaujant didesnės nei 1000 eurų neturtinės žalos atlyginimo, draudikas gali įvertinti patirtos neturtinės žalos dydį, jos sunkumą ir pasekmes nukentėjusiojo gyvenime, t. y. ar draudikas gali atlikti neturtinės žalos dydžio įvertinimą, kurį pagal įstatymą gali vykdyti tik teismas. Remiantis 2004 m. birželio 23 d. redakcijos Eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklių 12 p. draudikas turi tokią teisę, nes nustatyta, jog “atlygintinos neturtinės žalos dydį nustato atsakingas draudikas <...>, atsižvelgdamas į nukentėjusiam trečiajam asmeniui padarytos žalos pasekmes, <...> patirtų sužalojimų sunkumą, dydį, kokius nepatogumus nukentėjęs trečiasis asmuo patiria dėl sužalojimų, <...> patirtų fizinių ir dvasinių kančių pobūdį, individualias nukentėjusiojo savybes <...>, žalą padariusio asmens kaltę, padarytos žalos asmeniui dydį”. Taigi tokiu būdu draudikas, nustatydamas atlygintinos neturtinės žalos dydį, vykdo tik teismui įstatymu suteiktus įgaliojimus apskaičiuoti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Tuo tarpu 2008 m. vasario 13 d. redakcijos Eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklių 12 p. atitinkama nuostata išdėstyta taip: “Atsakingas draudikas <...>, nustatydamas atlygintinos neturtinės žalos dėl sveikatos sužalojimo <...> dydį, privalo vadovautis nukentėjusių trečiųjų asmenų pateiktais kompetentingų įstaigų dokumentais

apie laikinojo nedarbingumo trukmę, darbingumo ar neįgalumo lygį <...> ir kitais dokumentais. Draudimo išmoka dėl patirtos neturtinės žalos nustatomas ir išmokama <...> neviršijant <...> nustatytos sumos pagal šiuos principus: 1) laikino nedarbingumo atveju – už kiekviena nedarbingumo dieną išmokama po 20 litų, kol mokama suma neviršija galimos mokėti pagal Įstatymą maksimalios sumos <...>; 2) darbingumo sumažėjimo ar neįgalumo atveju - mokama išmoka, kuri apskaičiuojama proporcingai nukentėjusio trečiojo asmens darbingumo sumažėjimo procentui ar neįgalumo lygiui <...>; 4) tais atvejais, kurių nenumato šių Taisyklių 12.1-12.3 punktai, atlygintinos neturtinės žalos dydį nustato atsakingas draudikas <...>, atsižvelgdamas į nukentėjusiam trečiajam asmeniui padarytos žalos pasekmes, <...> patirtų sužalojimų sunkumą, dydį, kokius nepatogumus nukentėjęs trečiasis asmuo patiria dėl sužalojimų, <...> patirtų fizinių ir dvasinių kančių pobūdį, individualias savybes <...>, žalą padariusio asmens kaltę ir padarytos žalos asmeniui dydį”. Ir tik tada, kai nukentėjusysis nesutinka dėl tokiu būdu apskaičiuotos neturtinės žalos dydžio, jis turi teisę kreiptis į atsakingą draudiką dėl jos dydžio nustatymo (neviršijant maksimalios draudimo išmokos), o šalims nesusitarus - į teismą. Suprantama, jog šiomis taisyklėmis siekiama palengvinti draudikų darbą nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį, tačiau jos kritikuotinos dviem aspektais:

1. Ar patirtos neturtinės žalos dydį parodo nedarbingumo lygis ir trukmė? Atsakymas yra neigiamas, kadangi neturtinė žala apibūdinama kaip patirtos asmens kančios, depresija, vidiniai išgyvenimai ir pan. Tuo tarpu Eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklėse nurodyti kriterijai yra tik vieni iš daugelio, į kuriuos turi būti atsižvelgiama nustatant žalos dydį, ypač negautų pajamų forma. Taigi darytina išvada, jog neteisinga neturtinės žalos dydį skaičiuoti pagal netektą darbingumą, t. y. negalima daryti neturtinės žalos dydžio priklausomo tik nuo darbingumo.
2. Ar apskritai draudikas gali įvertinti patirtą neturtinę žalą, jei jo atsakomybė ribojama tam tikra pinigų suma? Jei į šį klausimą atsakoma teigiamai, tai esant situacijai, kai nukentėjęs asmuo nesikreipia į teismą dėl neturtinės žalos dydžio nustatymo, laikytina, kad didžiausia galima patirti neturtinė žala (jei tokią apskritai įmanoma apskaičiuoti) yra lygi maksimaliai draudimo sumai. Remiantis 2008 m. vasario 13 d. redakcijos Eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir išmokos mokėjimo taisyklių 12 p. darytina išvada, jog apskritai didžiausia neturtinė žala patiriama gyvybės atėmimo atveju, nes būtent tada neturtinė žala yra mokama maksimalaus dydžio. Taigi jei nukentėjusysis dėl asmeninio gyvenimo aplinkybių (neturi pakankamai lėšų, nepasitiki teismais ir

pan.), nesikreipia į teismą dėl didesnės neturtinės žalos dydžio priteisimo, neturtinė žala atlyginama tokio dydžio, kokį nustato draudikas. Tačiau, kaip minėta, tokiu atveju abejotina, ar draudikas gali pilnai atlyginti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą, jei jo atsakomybė ribojama sutartyje ar įstatyme nustatyta tam tikra draudimo suma, bei keltinas klausimas, kokią funkciją tada atlieka draudiko atlyginama neturtinė žala.

Draudiko galimybę apskaičiuoti atlygintinos neturtinės žalos dydį galima bandyti pateisinti Vokietijos teisėje egzistuojančių „skausmo pinigų“ (vok. - *Schmerzensgeld*) pavyzdžiu, kurie įeina į atlyginamą žalos asmeniui sumą [19, p. 565-566]. Tačiau tokiu atveju keltinas klausimas, ar Lietuvoje transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudikų atlyginama neturtinė žala atlieka tas pačias funkcijas kaip ir minėti „skausmo pinigai“, kurie atlieka kompensavimo ir satisfakcijos, prevencijos funkcijas, t. y. abejotina ar apskritai draudiko atlyginama kaip neturtinė žala pinigų suma atlieka šios žalos atlyginimu siekiamus tikslus? Pirmiausia abejotina, ar draudiko atlyginama neturtinės žalos suma kompensuoja nukentėjusiojo patirtas dvasines kančias ir skausmus, nes neturtinės žalos apskritai tiksliai ir objektyviai neįmanoma apskaičiuoti pinigais,- tuo labiau, kai atlyginama suma ribojama tam tikru dydžiu. Antra, satisfakcija iš esmės žalos sveikatai atlyginimo bylose taip pat vargiai pasiekiami jau vien dėl to, jog autoavarijos metu patirti sveikatos sužalojimai ir neturtinė žala yra vertinama žymiai didesnėmis sumomis nei draudiko maksimaliai galimi atlyginti 1000 eurų (pvz., LAT nagrinėtose šios kategorijos bylose priteista neturtinės žalos atlyginimo suma svyruoja nuo 4 000 iki 40 000 litų) ir tokiu atveju nukentėjusysis turi kreiptis į teismą, kad šis nustatytų neturtinės žalos dydį bei priteistų iš už žalą atsakingo asmens jos atlyginimą tiek, kiek nepadengia draudimo išmokos. Tad tokiu būdu iš principo nepasiekiamas tikslas pirmiausia apsaugoti ir labiau ginti nukentėjusiojo interesus (nors, be abejo, draudiko atlyginami 1000 eurų nukentėjusiajam taip pat yra „šis tas“), ypač tais atvejais, jei patirta žala yra didesnė, o kaltininkas yra nemokus ar turi nepakankamai turto. Lygiai taip pat neužtikrinami ir civilinę atsakomybę apsidraudusio ir žalą padariusio asmens interesai: drausdamasis savo civilinę atsakomybę asmuo tikisi, jog eismo nelaimės atveju, remiantis draudimo sutartimi ir pagal ją sumokėtomis draudimo sumomis, jo padarytą žalą visiškai ar bent jau didesne dalimi atlygins draudikas, dėl ko kaltininkas patirs mažesnių ar apskritai nepatirs jokių neigiamų pasekmių. Tačiau įstatyme numačius tik 1000 eurų neturtinės žalos draudimo sumą, bet kuriuo atveju draudėjas jaučiasi nesaugus, nes paprastai tokios sumos nepakanka neturtinei žalai atlyginti, dėl ko jis tampa solidariai atsakingas už likusios neturtinės žalos dydžio sumos atlyginimą. Kad įstatymu apribojus draudiko

atsakomybę tam tikra suma neužtikrinami tiek nukentėjusiojo, tiek kaltininko interesai, teigiama ir teismų praktikoje¹⁵. Iš esmės draudiko mokama neturtinė žalos atlyginimo suma neatlieka ir prevencinės funkcijos (neskatina draudėjo elgtis atsargiau, daugiau neatlikti neteisėtų veiksmų ateityje). Tai grįstina argumentu, kad tik tam tikrais, įstatyme numatytais atvejais draudikas turi galimybę išsiieškoti išmokėtas sumas (tame tarpe ir neturtinės žalos atlyginimą) regresu tvarka iš žalą padariusio asmens. Tačiau kita vertus, numatant draudiko pareigą atlyginti neturtinę žalą, tam tikra dalimi apsaugomi draudėjo interesai, kadangi jis sudarydamas draudimo sutartį tikisi, jog civilinės atsakomybės atveju tam tikrą dalį žalos atlygins draudikas.

Taigi klausimas, ar protinga įstatyme numatyti draudiko pareigą atlyginti neturtinę žalą, ir jei taip, ją riboti tam tikra suma, suteikiant teisę draudikui vertinti atlygintinos žalos dydį, yra labiau dogmatinis, iš esmės neturintis didesnės praktinės reikšmės civilinės atsakomybės už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatai, taikymo bylose. Tačiau vis tik teisės doktrinoje turėtų būti skiriama daugiau dėmesio šio klausimo analizei, kadangi iki šiol tokio pobūdžio problemos mokslo darbuose nebuvo nagrinėtos.

¹⁵ Vilniaus apygardos teismas 2006 m. liepos 11 d. nutartimi c. b. A. Paukštienė, N. Paukštys v. E. Stepanovas, ADB "RESO Europa", Nr. 2-924-39-2006, kat. 113.6.1.7, yra kreipęsis į Konstitucinį teismą su prašymu spręsti, ar Civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo nuostata, ribojanti atlygintinos neturtinės žalos dydį, atitinka Konstitucijos 29 str. 1 d. ir konstitucinį teisinės valstybės principą. Kol kas Konstitucinis teismas dar nėra priėmęs nutarimo šiuo klausimu.

Išvados

1. Sveikatos sužalojimo atveju patirtais ir atlygintiniais nuostoliais neturi būti laikomas asmens nedarbingumas, kadangi žala patiriama ne dėl to, jog nukentėjusiojo darbingumas sumažėjo ar visiškai jo netekta, o dėl nedarbingumo negautų pajamų ar realios galimybės jas gauti ateityje. Todėl pats nedarbingumo buvimo faktas negali būti laikomas besąlygišku pagrindu negautoms pajamoms atlyginti.
2. Esminis atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai. Tačiau teismai, siekdami nustatyti labiausiai proporcingumo reikalavimus atitinkančią dvasinių ir fizinių kančių kompensacijos sumą, turi remtis ir kitais bendraisiais kriterijais, įtvirtintais CK 6.250 str. 2 d. bei kitomis byloje reikmės turinčiomis aplinkybėmis
3. Nors teisės aktuose nenumatyta trečiųjų asmenų teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, LAT praktikoje pripažįstama tokios teisės buvimo galimybė. Tačiau atsižvelgiant į negausią, nepakankamai argumentuotą ir prieštaringą LAT praktiką tokiose bylose, siūlytina įstatymų leidėjui aiškiai apsispręsti dėl neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims modelio Lietuvoje, ypač siekiant išlaikyti teisinę interesų pusiausvyrą, taip pat tam, kad būtų išvengta potencialiai nepagrįstų ieškinių tokio tipo bylose ir kad tai netaptų nepakeliama našta už žalą atsakingam asmeniui.
4. Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatyme vartojama sąvoka žala asmeniui neturi būti suprantama kaip apimanti neturtinę žalą. Priešingas aiškinimas koncepciškai prieštarauja CK įtvirtintam žalos rūšių sąrašui. Įstatymų leidėjui norint įtvirtinti tokį teisinį reglamentavimą, jog draudikas turi atlyginti ir neturtinę žalą, atsiradusią dėl trečiojo asmens sveikatos sužalojimo autoavarijoje, tokią žalą įstatyme reikia išskirti atskirai nuo kitų žalos rūšių. Be to, svarstyтина, ar protinga įstatyme numatyti draudiko pareigą atlyginti neturtinę žalą, ir jei taip, ją riboti tam tikra suma, suteikiant teisę draudikui vertinti atlygintinos žalos dydį, analizei, kadangi iki šiol tokio pobūdžio problemos mokslo darbuose nebuvo nagrinėtos.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su papildymais ir pakeitimais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014).
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138; 2000, Nr. 74-2262).
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-139; 2002, Nr. 36-1340).
4. Lietuvos respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246).
5. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas (Valstybės žinios, 2001, Nr. 56-1977; 2007, Nr. 61-2340).
6. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).
7. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas (Valstybės žinios, 1996, Nr. 102-2317; 2004, Nr. 115-4284).
8. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 63-1231; 1998, Nr. 112-3099).
9. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo Seimo nutarimas dėl Lietuvos nacionalinės sveikatos koncepcijos ir jos įgyvendinimo (Valstybės žinios, 1991, Nr. 33-893).
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl eismo įvykio metu padarytos žalos nustatymo ir draudimo išmokos mokėjimo taisyklių patvirtinimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 100-3718; 2008, Nr. 22-808).
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių ir tipinių paprastosios, pasienio ir grupinės transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarčių draudimo liudijimų (polisų) formų patvirtinimo (Valstybės žinios, 2001, Nr. 80-2791).
12. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas (*Bürgerliches Gesetzbuch*) (su pakeitimais ir papildymais) (2002. BGBl. IS. 42, 2909).

13. Vokietijos Federacinės Respublikos įstatymas dėl transporto priemonių valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo (*Gesetz über die Pflichtversicherung für Kraftfahrzeughalter*) (1965. BGBl. IS. 213).

Specialioji literatūra:

14. BAKANAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2003. 1 tomas.
15. von BAR, Christian. *Gemeineuropäisches Deliktsrecht. 2 Band*. München: C. H. Beck, 1999.
16. CIRTAUTIENĖ, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*, 2005, nr. 71 (63), p. 5-15.
17. CIRTAUTIENĖ, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju. *Justitia*, 2006, nr. 2 (60), p. 30-39.
18. CIRTAUTIENĖ, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju. *Justitia*, 2006, nr. 3 (61), p. 48-56.
19. DEUTSCH, Erwin. *Allgemeines Haftungsrecht*. 2. Aufl. Köln, Berlin u. a.: Heymann, 1996.
20. DRIUKAS, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. 1 dalis. Bendrosios nuostatos*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2004. 1 tomas.
21. *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Wien/New York: Springer: 2005.
22. KOCH, B. A.; KOZIOL, H. *Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective. Tort and Insurance Law, Vol. 1*. Wien/New York: Springer, 2003.
23. KONTAUTAS, Tomas. Civilinės atsakomybės draudimas: nukentėjusio asmens teisė į draudimo išmoką. *Teisė*, 2003, nr. 49, p. 1-10.
24. KÖTZ, Wagner. *Deliktsrecht*. 10 Aufl. München: Luchterhand, 2005.
25. MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
26. MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas. Neturtinės žalos kompensavimas. *Justitia*, 1998, nr. 3, p. 6-9, 25.
27. VOLODKO, Renata. Neturtinės žalos dydžio nustatymo sveikatos sužalojimo byloje ypatumai remiantis Lietuvos teismų praktika. *Teisė*, 2007, nr. 63, p. 116-133.

Teismų sprendimai:

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*, bylos Nr. 23/04.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas *Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę*, Nr. 2.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1996 m. gegužės 14 d. nutartis c. b. *Vytautas Brazdeikis v. Bronius Laurinčikas*, Nr. 3K-221/1996, kat. 4.
31. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartis c. b. *Vytautas Brazdeikis v. Bronius Laurinčikas*, Nr. 3K-3-393/1999, kat. 6.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. rugsėjo 15 d. nutartis c. b. *Stasė Vaišnoraitė v. Ina Dagtė*, Nr. 3K-3-488/1999, kat. 6.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. lapkričio 15 d. nutartis c. b. *Marija Maksvytė v. Vilniaus autobusų parkas, VšĮ Šeškinės poliklinika*, Nr. 3K-3-785/1999, kat. 3.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. sausio 26 d. nutartis c. b. *Aurimas Užkuraitis v. Egidijus Bagdonas*, Nr. 3K-3-100/2000, kat. 6.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. balandžio 5 d. nutartis c. b. *Rūta Juršaitė v. UAB "Autoparkas", AB "Antransas"*, Nr. 3K-3-414/2000, kat. 6.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gegužės m. 16 d. nutartis c. b. *Birutė Brazdeikienė v. Kęstutis Jurkus*, Nr. 3K-3-525/2001, kat. 39.2; 94.5.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 1 d. nutartis c. b. *Vitas Mališauskas v. Vytenis Kliučys*, Nr. 3K-3-877/2001, kat. 39.6.2.2.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. lapkričio 14 d. nutartis c. b. *Lelijona Marija Sandienė v. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė*, Nr. 3K-3-1140/2001, kat. 39.6.2.12.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 10 d. nutartis c. b. *Tomas Zumaras v. Aldona Bielicienė, Voldemaras Bielicas*, Nr. 3K-3-1287/2001, kat. 39.2.4; 39.6.2.2; 39.6.2.12.

40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. kovo 20 d. nutartis c. b. *Ina Markauskienė, Indrė Markauskaitė v. Irmantas Maciulevičius*, Nr. 3K-3-479/2002, kat. 39.2.3.; 39.2.4.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 13 d. nutartis c. b. *Gintautas Černevičius v. AB "Alkesta", UAB DK "Lindra", UAB "Alytaus melioracija"*, Nr. 3K-3-723/2002, kat. 39.6.2.12.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 27 d. nutartis c. b. *Simonas Kriaučiūnas v. Kauno medicinos universiteto klinikos*, Nr. 3K-3-766/2002, kat. 39.6.2.12.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartis c. b. *Algirdas Butkus v. Darius Marčiulynas*, Nr. 3K-3-920/2002, kat. 39.6.2.; 39.6.2.12.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 26 d. nutartis c. b. *Dalė Sabalienė, Aurimas Sabalius v. Edmundas Skakauskas, Genovaitė Skakauskienė, Marius Skakauskas*, Nr. 3K-P-776/2002, kat. 39.6.2.9; 39.6.2.12.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 30 d. nutartis c. b. *Edvardas Lukoševičius v. Visagino pirminės sveikatos priežiūros centras*, Nr. 3K-3-1108/2002, kat. 39.6.2.12.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 2 d. nutartis c. b. *Vladislava Mikalauskaitė v. Remigius Gamulis, Regimantas Gamulis*, Nr. 3K-3-1125/2002, kat. 39.6.2.2.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *Angelė Kupšienė v. Erlinga Miltinytė, Edita Vitkauskienė*, Nr. 3K-3-243/2003, kat. 39.6.2.11; 39.6.2.12.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 26 d. nutartis c. b. *Neringa Žungailienė v. SP UAB "Vilniaus troleibusai", ADB "Preventa"*, Nr. 3K-3-371/2003, kat. 39.2.4; 39.6.2.2; 39.6.2.12.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 31 d. nutartis c. b. *Diemantė Aničienė v. Vilniaus universiteto Onkologijos institutas*, Nr. 3K-3-438/2003, kat. 39.6.2.12; 94.3.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 10 d. nutartis c. b. *Stanislava Lina Kazlauskienė v. Petras Bertulis*, Nr. 3K-7-266/2003, kat. 39.6.2.12.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 22 d. nutartis c. b. *Nina Selezniova v. Genovaitė Pilijeva*, Nr. 3K-7-889/2003, kat. 39.6.2.12.

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 20 d. nutartis c. b. *Rasa Litvinaitė v. UAB "Brolių Tomkų leidykla"*, Nr. 3K-3-1000/2003, kat. 16.9; 20.7; 94.2.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 3 d. nutartis c. b. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius v. Tautvydas Gelžinis*, Nr. 3K-3-1165/2003, kat. 39.6.2.2.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis c. b. *Romualdas Velička, Danguolė Lionė Veličkienė v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė, VšĮ Kauno klinikinė infekcinė ligoninė*, Nr. 3K-3-1180/2003, kat. 39.2.4; 39.3; 39.6.2.1.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 4 d. nutartis c. b. *Algirdas Vytautas Sabaliauskas v. Algirdas Gaižutis, AB "Vilniaus bankas", AB "Lietuvos draudimas"*, Nr. 3K-3-80/2004, kat. 39.6.2.2.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. vasario 18 d. nutartis c. b. *Olegas Rysys, Margarita Rysytė, Violeta Rysytė, Jadvyga Komarova, Nikolajus Komarovas v. VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos, VšĮ Vilniaus infekcinė universitetinė ligoninė*, Nr. 3K-3-16/2004, kat. 39.6.2.12.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. *Dalė Misėkienė v. Robertas Oganezovas, Lietuvos ir Rusijos draudimo UAB "Baltik garant"*, Nr. 3K-3-475/2004, kat. 39.6.2.2; 39.4; 39.6.2.12.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c. b. *Deimantas Pakštaitis v. UAB "Amžiaus pasaka"*, Nr. 3K-3-509/2004, kat. 39.6.2.12.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. spalio 4 d. nutartis c. b. *Arūnas Mileris, Valė Kilipienė v. VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras, Sveikatos apsaugos ministerija*, Nr. 3K-3-511/2004, kat. 39.2.3; 94.2.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 17 d. nutartis c. b. *Gintarė Gogytė v. UADB "Balticums draudimas"*, Nr. 3K-3-633/2004, kat. 39.6.1; 39.2.12; 67.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *Loreta Kireilytė v. Ona Budriūnienė*, Nr. 3K-3-49/2005, kat. 44.5.2.6.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 9 d. nutartis c. b. *Dalia Vilkauskienė v. Jonas Rybakovas, AB "Lietuvos draudimas"*, Nr. 3K-3-174/2005, kat. 44.2.4.2; 73.2.6.1.

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c. b. *L.Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, Nr. 3K-7-255/2005, kat. 44.2.4.2; 44.8.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 25 d. nutartis c. b. *Audrius Daukantas, Audronė Daukantienė v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, Nr. 3K-3-222/2005, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.15.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 14 d. nutartis c. b. *O. M. v. D. B., Kretingos socialinių paslaugų centras*, Nr. 3K-3-399/2005, kat. 44.5.2.12.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 17 d. nutartis c. b. *Svetlana Stech v. AB "Lietuvos draudimas"*, Nr. 3K-3-482/2005, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.4.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *Rūta Berželionytė v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos*, Nr. 3K-3-556/2005, kat. 44.5.2.15.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis c. b. *Jolanta Vaitkutė v. Kazimieras Norvaiša*, nr. 3K-3-588/2005, kat. 44.2.4; 44.5.2.4.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis c. b. *Irina Požusinskienė v. UAB "Šalmesta"*, Nr. 3K-3-598/2005, kat. 44.5.2.16.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis c. b. *Jonas Elzbergas v. R. Čeičio pieno surinkimo įmonė, UAB DK "PZU Lietuva"*, Nr. 3K-3-634/2005, kat. 44.2.4; 22.5.2.4.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 7 d. nutartis c. b. *Vladislava Mikalauskaitė v. Remigijus Gamulis, Regimantas Gamulis*, Nr. 3K-3-643/2005, kat. 44.5.2.4; 114.10.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 4 d. nutartis c. b. *V. R. v. F. A. K.*, Nr. 3K-3-9/2006, kat. 44.2.4.2.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 27 d. nutartis c. b. *Panevėžio miesto apylinkės prokuratūra, Valstybinė ligonių kasa v. AB "Lietuvos draudimas"*, Nr. 3K-3-186/2006, kat. 73.1; 73.2.6.1.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. *O V. v. UAB DK "PZU Lietuva"*, V. K., Nr7 3K-3-115/2006, kat. 73.2.6.1; 44.2.4.2.

75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 10 d. nutartis c. b. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Marijampolės skyrius v. E. J., UADB "Balticums draudimas"*, Nr. 3K-3-255/2006, kat. 44.5.1; 44.5.2.17; 73.2.6.1.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis c. b. *P. D. v. R. V., A. V., T. V., T. V., M. G., I. V., A. V.*, Nr. 3K-3-394/2006, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.12; 44.5.2.16.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis c. b. *N. N. v. UAB "Lietuva Statoil"*, Nr. 3K-3-465/2006, kat. 95.4.1; 95.4.2; 121.20.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. spalio 6 d. nutartis c. b. *J. A. v. UAB DK "PZU Lietuva"*, Nr. 3K-3-531/2006, kat. 114.8.2.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 2 d. nutartis c. b. *R. L., R. L. v. A. J., UAB DK "Baltic Polis"*, Nr. 3K-3-131/2007, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.16; 44.8.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 6 d. nutartis c. b. *I. L. v. UAB "Vilniaus autobusai"*, Nr. 3K-3-38/2007, kat. 44.5.2.16.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis c. b. *M. B. v. O. D. B.*, Nr. 3K-3-51/2007, kat. 114.9.3.2.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 19 d. nutartis c. b. *R. J. v. D. G., AB "Lietuvos draudimas"*, Nr. 3K-3-52/2007, kat. 73.2.6.1; 121.1; 121.13.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. balandžio 6 d. nutartis c. b. *V. V. v. R. V.*, Nr. 3K-3-87/2007, kat. 44.2.4.2.
84. Vilniaus apygardos teismo 2006 m. liepos 11 d. nutartis c. b. *A. Paukštienė, N. Paukštys v. E. Stepanovas, ADB "RESO Europa"*, Nr. 2-924-39-2006, kat. 113.6.1.7.

Travaux préparatoires:

85. 2007 m. balandžio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1973, Nr. 19.
86. 2007 m. gegužės 4 d. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-1973, Nr. 17.

Santrauka

Sveikata yra viena svarbiausių teisės saugomų vertybių. Ji taip pat yra civilinės teisės objektas. Todėl ją pažeidusiam asmeniui gali kilti civilinė atsakomybė. Magistrinio darbo pirmojoje dalyje analizuojamos sąlygos, būtinos civilinei atsakomybei dėl žalos, padarytos fizinio asmens sveikatai, taikyti. Tai yra neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys, kaltė. Taip pat aptariami kiti civilinės atsakomybės taikymui svarbūs klausimai: ieškinio senaties terminų taikymas, baudžiamojoje byloje priimto nuosprendžio reikšmė nagrinėjant civilinę bylą dėl tų pačių asmens veiksmų teisinių padarinių. Kadangi civilinės atsakomybės svarbiausias tikslas yra atlyginti nukentėjusiojo patirtą žalą, tai antrojoje dalyje remiantis teismų praktika nagrinėjami būtent žalos atlyginimo taikant civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą klausimai: tiesioginių išlaidų atlyginimui būtinos sąlygos, negautų pajamų skaičiavimas pagal 1964 m. bei 2000 m. CK, ypač tais atvejais, kai sužalojamas 14 metų neturintis ar pensinio amžiaus sulaukęs asmuo, taip pat besimokantis ar studijuojantis asmuo, galimybė mažinti atlygintinų turtinių nuostolių dydį, neturtinės žalos atlyginimas sveiktos sužalojimo atveju, ypač jos atlyginimo galimybė galiojant 1964 m. CK, neturtinės žalos dydžiui nustatyti reikšmingi kriterijai, trečiųjų asmenų teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, socialinio draudimo išmokų įskaitymas. Trečiojoje darbo dalyje nagrinėjamas transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, kaip alternatyvaus žalos kompensavimo būdo, taikymas (ypač atlyginant neturtinę žalą) bei santykis su žalos atlyginimu pagal civilinę atsakomybę. Kai kuriais atvejais pateikiami atitinkamų klausimų teisinio reglamentavimo ar doktrininio aiškinimo Vokietijos teisėje pavyzdžiai. Darbo pabaigoje daromos išvados dėl nagrinėtų klausimų, pateikiami pasiūlymai įstatymų leidėjui bei teismams dėl jų galimo sprendimo.

Die Anwendung der Haftung für die Gesundheitsverletzung in der Jurisprudenz

Application of Civil Liability for Damage to Person's Health in Court Practice

Die Zusammenfassung

Die Gesundheit ist eines der wichtigsten Rechtsgüter. Sie ist auch das geschützte Objekt des Zivilrechts, deshalb haftet jener, der die Gesundheit eines Menschen verletzt hat. Im ersten Teil der Arbeit werden die Voraussetzungen betrachtet, die obligatorisch für die Anwendung der Haftung sind: rechtswidrige Handlung, Schaden, Kausalzusammenhang zwischen der rechtswidrigen Handlung und dem Schaden, Schuld. Man wird auch folgende Fragen erörtert: Klageverjährung u. s. w. Das wichtigste Ziel der Haftung ist der Ausgleich der Personenschaden, deshalb werden im zweiten Teil der Arbeit die Fragen bearbeitet, die meistens problematisch in der Jurisprudenz sind: die zu ersätzenden Schäden, Ersatz der Heilungskosten, Zahlung der Einkommensverluste gemäss dem Zivilgesetzbuch des Jahres 1964 und des Jahres 2000 (besonders auf Fällen, wenn der Verletzte jünger als 14 Jahre, ein Rentner oder Student ist), Schadensersatzberechnung, Ersatz des immateriellen Schaden, für dessen Bemessung wichtige Kriterien, Anspruchsberechtigte Dritte. Im dritten Teil der Arbeit wird die Kfz-Haftpflichtversicherung als Mittel des Schadensersatzes betrachtet. Bei manchen Fragen wird vorgewiesen, wie sie in Deutschland eingestellt und von den Gerichten erklärt werden. Am Ende der Arbeit werden die Schlussfolgerungen vorgelegt.